

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Husitská teologická fakulta

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Dějiny Židů ve Španělsku

Problematika židovských konvertitů ve světle historiografie

History of the Jews in Spain

Jewish converts in the light of historiography

Vedoucí práce: PhDr. Lena Arava Novotná, Th.D.

Autor: Ivana Růžičková

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou bakalářskou práci vypracovala samostatně. Dále prohlašuji, že všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne

Ivana Růžičková

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí této práce PhDr. Leně Aravě Novotné, Th.D. za odbornou pomoc a rady při psaní mé práce, hlavně pak i za doporučení toto téma zpracovat.

Anotace

Bakalářská práce „Dějiny Židů ve Španělsku“ problematika židovských konvertitů ve světle historiografie pojednává o tématu, kterému se dlouho nevěnovala pozornost a které ovlivnilo společnost v novověku a to nejen na Iberském poloostrově. V mé práci se pokusím nastínit vývoj bádání, který probíhal díky jak židovským, tak nežidovským historikům, zaměřím se na důležité autory, kteří se tímto fenoménem zabývali a pokusím se objasnit počáteční i současný trend zkoumání.

Klíčová slova: Židé ve Španělsku, marrané, konvertité, krypto-židé, anti-judaismus, rasismus, historiografie, identita židovského konvertity, statuty *čistoty krve*.

Annotation

The present baccalaureate thesis titled „A History of the Jews in Spain“ deals with the issue of Jewish converts or Conversos seen through the prism of historiography, analyses a topic which has long been paid no attention, and which influenced New Age society not only in the Iberian Peninsula. In the thesis before you, I try to outline the development in the related research achieved by historians, both Jewish and non-Jewish, with a focus on prominent authors having treated that phenomenon, with an attempt to clarify investigation trends, both initial and present.

Keywords: Jews, Marranos, Conversos, Crypto-Jews, Anti-judaism, Racism, Historiography, Spain, Judeoconverso Identity, the Statutes of *limpieza de sangre* (purity of blood).

Obsah

Úvod	6
1. Historické zasazení tématu	8
1.1 Vysvětlení pojmu konvertita a jeho nuancí	8
1.2 Židé na Iberském poloostrově ve středověku do roku 1391	9
1.3 Období 1391-1492, koexistence Židů a konvertitů, inkvizice.....	10
1.4 Inkvizice a její dopady na konvertity ve Španělsku.....	13
1.5 Rok 1492 - vyhnání Židů ze Španělska	14
2. Historiografie	15
2.1 Generace klasiků.....	17
2.1.1 Cecil ROTH.....	17
2.1.2 Henry KAMEN.....	18
2.2 Významní španělští historikové.....	20
2.2.1 Américo CASTRO	20
2.2.2 Antonio DOMINGUEZ ORTIZ.....	21
2.2.3 Julio CARO BAROJA	23
2.2.4 Claudio SÁNCHEZ-ALBORNOZ.....	25
2.3 Historikové židovského původu.....	27
2.3.1. Jitzhak BAER.....	27
2.3.2 Israel Salvator RÉVAH	28
2.3.3 Benzion NETANJAHU	29
2.3.4 Chaim BEINART	30
2.4 Současná moderní generace historiků.....	33
2.4.1 Jaime CONTRERAS CONTRERAS.....	33
2.4.2 Pilar HUERGA CRIADO	34
2.4.3 David NIRENBERG.....	35
3. Srovnání starších a novějších postupů zkoumání problematiky židovských konvertitů a názorové rozrůznění badatelů	38
3.1 Různé názory a spory badatelů.....	38
3.1.1 Otázka krypto-židů.....	38
3.1.2 Příčiny vyhnání	39
3.1.3 Počty konvertitů a počty vyhnaných Židů	42
3.2 Další polemiky: důvody zřízení inkvizice a koncept čistoty krve	43

3.3	Srovnání starších a nových přístupů bádání	44
4.	Závěr	46
5.	Použitá literatura	50

Seznam zkratk:

atd. ...	a tak dále
apod. ...	a podobně
s.	strana
např....	například
tzv.	tak zvané
tj.....	to je
tzn....	to znamená
šp.....	španělský
Šp.....	Španělsko
N.Y.	New York

Úvod

Jako téma mé bakalářské práce jsem si zvolila „**Dějiny Židů ve Španělsku: problematika židovských konvertitů ve světle historiografie**“.

Toto téma jsem si vybrala po konzultaci s vedoucí mé práce, Dr. Lenou Aravou Novotnou která mi navrhla toto téma zpracovat. Přišlo mi velmi zajímavé a rozhodla jsem se opatřit si materiály ve Španělsku, kde mi bylo umožněno čerpat ze zdrojů z knihovny „Biblioteca de Humanidades de UAM“ (Universidad Autónoma de Madrid). Ráda bych proto vyjádřila poděkování i profesorovi Jamesovi Amelangovi, který mi věnoval svůj čas a pomohl s výběrem četby.

Vycházela jsem většinou z cizojazyčné literatury, zaměřila jsem se hlavně na klasická díla Cecila Rotha, Henryho Kamena, Henryho Mechoulana, Antonia Domingueze Ortize a Julia Caro Baroja, ze současné španělské historiografie na díla Jaimeho Contrerese Contrerese a historičky Pilar Huerga Criado. Velkým pomocníkem při orientaci byla pro mě kniha Jamese S. Amelanga *Historias paralelas: Judeoconversos y Moriscos en la España moderna*, kde jsem našla obsáhlou bibliografii, která mi pomohla se v tématu lépe orientovat.

Vzhledem k tomu, že problematika židovských konvertitů představuje nejen zajímavé, ale také velmi rozsáhlé téma, zacílím svoji práci jen na nejznámější klasiky a nejdůležitější španělské autory, kteří se touto problematikou zabývali, a pouze okrajově, bude-li to vyplývat z kontextu a v souvislosti se španělskými dějinami, se zmíním o autorech portugalských, latinskoamerických či anglosaských. Jednu celou podkapitolu však věnuji židovským badatelům, neboť se domnívám, že jejich různé postoje k této tematice není možné opominout.

V první kapitole podrobně vysvětlím všechny pojmy, které se k problematice židovských konvertitů vztahují, jejichž nuance jsou stěžejní pro chápání dějinných souvislostí. Velmi stručně se zmíním o prvních konverzích, nastíním situaci Židů na Iberském poloostrově ve středověku, zmíním rok pogromů 1391, který je pokládán za zlomový, popíši dobové klima ve Španělsku před rokem 1492 a po něm, dotknu se *Statutu čistoty krve* a ustanovení inkvizice. Zmíním Rok 1492 – vyhnání Židů a život nových křesťanů ve Španělsku.

Ve druhé kapitole uvedu výčet několika významných autorů, s jejichž dílem jsem se seznámila. Není možné pojmut tak veliký okruh těch, kdo se problematice věnovali, jen samotný jejich výčet by sám o sobě zabral minimálně polovinu celé mé bakalářské práce.

Historiky rozdělím do skupin a jejich metodologii výzkumu se budu věnovat **v třetí kapitole**. Pokusím se pouze vyjmenovat spory mezi historiky, které se vedou hlavně o tom, do jaké míry konvertité „judaizovali“¹ a „proč byla zřízena inkvizice“ a soudní tribunál *Santo Oficio*, jaké názory historici zastávají.

V závěru práce se v krátkosti zmíním o stále probíhajících debatách věnovaných tomuto fenoménu, z čehož zřetelně vyplyne, jak nezanedbatelný vliv měli konvertité na dějinné události nejen na Iberském poloostrově. A položíme si otázku „proč“ je v současné době toto téma v popředí zájmu soudobých historiků.

¹ *Judaizovat*: praktikovat židovskou víru.

1. Historické zasazení tématu

1.1 Vysvětlení pojmu konvertita a jeho nuanci

Jako první krok chci vysvětlit pojmy, kterými byli židovští konvertité označováni, a které je třeba znát pro správně zařazení a orientaci. Pro srovnání uvedu nejdříve pohled klasika, židovsko-anglického historika Cecila Rotha, který se jako jeden z prvních začal touto tematikou zabývat. Je autorem mnoha významných děl pojednávajících o tématu „konvertitů“, které bylo přínosné a inspirující pro jeho následovníky. Ve své knize *„Los judíos secretos; Historia de los marranos“*² nazývá židovské konvertity různě, jako první rozvádí pojem *anusim*, což v překladu z hebrejštiny znamená „násilně obrácený“, a tento termín v žádném případě nemá nádech „odpadlíka od víry“, ale spíše mučedníka podrobeného násilné konverzi. Mezi lidmi se zakořenil také název *marrano*. Toto slovo, jehož kořen pochází z hebrejského *Mar'at Ayin*, může znamenat něco jako „naoko“ křesťané. Ale může vycházet i ze slova *Mumar*, neboli apostata, odpadlík. Podle Cecila Rotha může být odvozeno z arabského slova *Mur'ain*, což znamená „pokrytec“. Původ slova je ale podle Rotha čistá spekulace, slovo *marrano* má však v každém případě negativní podtext.³

Jako druhý příklad seznámení se s pojmy budu citovat současného profesora historie na univerzitě Universidad Autónoma de Madrid a velmi oceňovaného odborníka na tuto tematiku, Jaimeho Contrerasa Contrerasse.⁴ Ten klade důraz na přesné rozlišování pojmu *judío* (Žid), což je termín, který definuje etnickou příslušnost, a jednalo se o „věřícího“, jenž dodržuje Mojžíšův zákon. Je nutno si uvědomovat, že pod pojmem *judaizante* (praktikující judaismus) si musíme představit Žida, který dobrovolně konvertoval nebo byl násilně přinucen ke křesťanství konvertovat, ale i nadále praktikuje židovskou víru. Další pojem *kryptojudaismus* byl používán těmi, kdo

² ROTH, Cecil. *Los judíos secretos: Historia de los Marranos*. 1.vyd. Madrid: Altalena Editores, S.A.1979. s. 32.

³ NETANYAHU, Benzion. *The Marranos of Spain: From the Late 14th to the Early 16th Century*. 3.vyd. Cornell University. 1999. s.59 (do roku 1380 byl pojem „marrano“ bez hanlivého zabarvení).

⁴ Jaime CONTRERAS CONTRERAS je současný šp. historik a emeritní profesor působící na Univerzitě Autónoma v Madridu a Univerzitě v Alcalá (viz bod.2.4.1).

si mysleli, že se jednoduše jedná o tajné praktikování judaismu. *Noví křesťané* je pojem, který byl často používán některými historiky a obsahuje v sobě znevažování starých náboženských kořenů konvertitů, protože má nádech nového pohledu na jejich „křesťanství“, který ospravedlňuje posun této skupiny lidí na okraj společnosti z hlediska sociálního, politického i kulturního. Pod pojmem *staří křesťané* je třeba si představit původní křesťany. Pojem *marrano* byl používán v 15. století na židovské konvertity i na muslimy, kteří byli odmítáni většinovou křesťanskou společností jako nečistí. Židovským konvertitům, kteří spolupracovali se *Santo Oficio*⁵, ať již z upřímného přesvědčení či z jiného důvodu, říkali *malsines* (něco jako zrádce, donašeč). Pak je třeba přesně rozlišovat mezi *converso* (konvertita) a *judeoconverso* (židovský konvertita), pro pochopení fenoménu identity těchto skupin. Určitě jsem nevyčerpala všechny pojmy, které se váží k problematice konvertitů a bez nichž není možné v současném výzkumu tento fenomén pochopit.

Věnovala jsem tomuto pojmovému dělení velký prostor a záměrně jsem uvedla pohledy dva, první, který je pohledem klasika, „průkopníka“ v této oblasti, a druhý, který razí současný trend moderní španělské historiografie.

V průběhu téměř 300 let od počátku 15. století až do poloviny 18. století se *kryptožidé*, *noví křesťané*, *židovští konvertité*, *judaizanti* či *marrané* stále objevovali na křižovatkách dějin a zanechávali za sebou hluboké stopy. Abychom tento fenomén mohli studovat a pochopit, je nutné již na počátku zavrhnout myšlenku, že se jedná o nějakou homogenní či jednotnou menšinu.

1.2 Židé na Iberském poloostrově ve středověku do roku 1391

Charakteristickým znakem španělského středověku byla několik století trvající koexistence mezi náboženskými komunitami křesťanů, Židů a muslimů. Ve 13. – 14. století byl judaismus na Iberském poloostrově přítomen již nejméně tisíc let a na rozdíl od jiných částí Evropy, zde Židé žili poklidným a prosperujícím životem, s výjimkou dvou fází pronásledování. První z nich proběhlo v 8. století (nucené konverze pod

⁵ *Santo Oficio* (soudní inkviziční tribunál- instituce založená v r.1478 kastilským královským párem pro zajištění katolické ortodoxie v jejich královstvích).

nadvládou Vizigótů), a druhá nastala ve 12. století s příchodem berberských kmenů Almohávidů a Almorávidů z jižního Maroka.⁶

Přestože násilné konverze byly zakázány církví a papežem, v praxi tomu tak nebylo. V r. 616 pod nadvládou krále Sisebuta byli násilně pokřtěni všichni Židé v království, ale když dohled nad Židy ochabl, vrátili se ke své víře. Ve 12. století, v období Almohadů rovněž probíhaly násilné konverze, o kterých se zmiňuje Maimonides⁷ ve svém spisu *Epištola o nucené konverzi*, napsaném v letech 1162-1163. Rabíni řešili dilema: přežít fyzicky, nebo zemřít jako mučedník posvěcením Božího jména. Jako třetí možnost existovalo vyhnanství neboli odchod do exilu. Je třeba zmínit, že Maimonidův spis měl jasný vzkaz, podle něhož „bylo zákonné zachránit si život, potomstvo i majetek a odvrátit se od modlářství, jakmile to jen bude možné“. Tato zmínka o zproštění viny pro odpadlíky bude později považována jako implicitní legitimizace marranismu.⁸ Přestože tento spis ve své době ještě nebyl rozšířen, stal se základním teologickým spisem Židů až v novověku. Málo těch, kdož byli vystaveni pronásledování, bylo ochotno zemřít jako mučedníci, a odchod nebo konverze byly jediným řešením, jak se vyhnout útisku.

Na začátku 13. století prožívali Židé na Iberském poloostrově dobu největšího rozkvětu: měli převahu v řemeslnické výrobě a vliv u dvora, ve svých rukou měli prakticky veškeré finance. V žádné jiné středověké zemi nehráli Židé takovou roli, jako tomu bylo ve středověkém křesťanském Španělsku. Koncem 14. století se však situace pro Židy změnila k horšímu.

1.3 Období 1391-1492, koexistence Židů a konvertitů, inkvizice

Koncem 14. století začíná judaismus na Iberském poloostrově pomalu upadat a nad španělskými Židy se stahují mračna. Na popeleční středu 15. března 1391 došlo k velkým pogromům v Seville, a postupně se ještě týž rok tyto nepokoje rozšířili do

⁶ ESCOBAR QUEVEDO, Ricardo. *Inquisición y judaizantes en América Española (Siglos XVI-XVII)*, 1.vyd. Bogotá: Ciudad del Rosario, 2008. s.25.

⁷ MAIMONIDES. *Epitres*, Paříž :1983, s. 8-43.

⁸ AMIEL, Charles, Les centvoix de Quintanar: Le modèle castillan du marranisme. In: *Revue de l'histoire des religions*, 2001, s. 197.

dalších měst a poté na území celé Kastilie, Aragonie, Valencie, Katalánska, a dále až na Baleárské ostrovy. Tento úder byl pro vývoj Židů na poloostrově fatální, přesto si Židé mohli ještě zachránit život konverzí ke křesťanství⁹ a mnoho z nich křest přijalo, k čemuž napomáhala kázání biskupa Vicente Ferrera, který objížděl města a snažil se o co největší množství masových konverzí.

V roce 1412 královna Katalina Kastilská (Kateřina Lancaster) zavedla tzv. Valladolidské zákony, které nařizovaly přísné odloučení křesťanské a židovské populace. Na Židy se vztahoval zákaz prodeje všech potravin, byl jim znemožněn přístup do úřadů, omezen pohyb, jejich sociální práva, a byla uložena další omezení týkající se oblékání, účesů atd.¹⁰ Křtem nabývali Židé stejných práv jako *staří křesťané* a bylo jim tím umožněno pronikat do vyšších funkcí (i církevních), a dosáhnout dokonce až na post kardinála, jak tomu bylo v případě Juana Torquemady a jeho synovce Tomase Pablo de Santa María. Pablo de Santa María se těšil velkému vlivu a moci, konvertoval roku 1390 z bohaté židovské rodiny Ha-Levi, nejvyššího rabína ve Staré Kastilii, a jeho konverze strhla další Židy. Byl politicky velmi ambiciózní nejdřív se nechal jmenovat biskupem v Kartageně a poté v Burgosu. Jeho *Scrutinium Scripturarum* bylo jedno z děl, jež položilo základy pro konverzi Židů ke křesťanství a bylo redigováno velmi tvrdým způsobem.¹¹ Podobně tomu bylo i u dalších konvertitů, jako např. u Jerónima de Santa Fe a u Pedra de la Caballería, jehož *Zelus Christi contra judacos* je dílo, jež si nezadá s nejtvrďší antisemitskou propagandou.¹²

Od první poloviny 14. století nastalo těžké období v celé Evropě, období hladu, moru a konfliktů uvnitř samotného katolicismu.

Celou situaci navíc koncem 14. století zhoršil boj mezi Pedrem Kastilským a Jindřichem Trastamare. A když se Židé postavili na stranu legitimního panovníka, antipatie k nim ještě vzrostly. Objevily se problémy s příchodem Židů vyhnaných

⁹ ROTH, Cecil. *Los judíos secretos: Historia...op.cit.*, s. 32.

¹⁰ ARAVA-NOVOTNÁ, Lena. „From Specific Manifestations of Christian Anti-Judaism to the Present Day (Difficult) Overcoming of the Past: The Case Spain. In: Tarant a kol., *Faces of Hatred*, ZČU, Plzeň, 2012. s. 85.

¹¹ DOMINGUEZ ORTIZ, Antonio. *Los judeoconversos en la España moderna*. Madrid: MAPFRE, 1992. s. 17.

¹² Idem, s. 17.

z Francie a s *Reconquistou*¹³. Stále se zhoršující nepokoje mezi monarchií a šlechtou a vyhrocující se problémy s konvertity v letech po roce 1391 vyvrcholily rokem 1449, kdy velitel Alcázarů v Toledu, Pedro Sarmiento vydal *Sentencia-Estatuto*¹⁴ (Statuty o čistotě krve). Tímto dokumentem byly položeny základy *konceptu čistoty krve* a konvertité zbaveni celé řady práv a privilegií. Nepokoje byly dočasně uklidněny, ale celá tato situace vedla ke změně pohledu na Židy. Jestliže Židé byli od 14. století považováni za negativní element, tak po roce 1449 se toto bude vztahovat i na nové křesťany, budou považováni za jedno a totéž a mentalita Žida se bude rovnat mentalitě konvertity. Tento rok je třeba zmínit i jako mezník, od kterého vše bude směřovat ke zřízení inkvizice a spis *Fortalitium Fidei* (1460), jehož autorem je Alfonso Espina¹⁵ bude jeho základním kamenem.¹⁶

Svatbou Isabely Kastilské, dědičky Kastilie a Leónu, s Ferdinandem II., dědicem Aragonie, v roce 1469 začala nová éra, jež vyvrcholila politickým, náboženským a ekonomickým sjednocením Španělska. Přesto v tomto období docházelo k četným střetům mezi Židy a novými křesťany, na jedné straně, a starými křesťany, na straně druhé, a toto nepřátelství lidových mas proti novým křesťanům kulminovalo v polovině 15. století již zmíněnými *Statuty o čistotě krve*¹⁷ a následně pak v devadesátých letech zřízením španělské inkvizice. 1. listopadu 1478 papež Sixto IV. povolil španělskému katolickému páru na jejich žádost ustanovit místní inkvizici a ta se stala náboženským¹⁸ a politickým nástrojem. Nebyla již orgánem církve, nýbrž nástrojem katolických králů Isabely a Ferdinanda, a jejím vedením byl pověřen

¹³ Reconquista: je to období mezi 722-1492, kdy se křesťané snažili dosáhnout moci nad muslimy, končí dobytím Granady 1492.

¹⁴ Obsáhlé pojednání o „čistotě krve“ najdeme u SICROFF, A. Albert. *Los estatutos de limpieza de sangre: Controversias entre los siglos XV y XVII*. Madrid :Taurus.1985.

¹⁵ Alfonso Espina je františkánský mnich, zpovědník Jindřicha IV., autor spisu *Fortalitium Fidei* (Pevnost víry), který je plný argumentů a polemik pro boj církve proti heretikům, Židům, muslimům aj. Vedou se spory zda byl též konvertita.

¹⁶ BAER, Jitzhak. *A History of Jews in Christian Spain, II*. USA:The Jewish Publication Society,1992. s.283-293.

¹⁷ ROTH, Cecil. *Los judíos secretos: Historia de... .op.cit., s.3.*

¹⁸ SUAREZ FERNANDEZ, Luis. „Población judía en vísperas de 1492“. In: H. Méchoulan. *Los judíos de España, historia de una Diaspora (1942- 1992)*. Madrid: Trotta.1993.s.57.

zповědník Torquemada. Působení inkvizice se pomalu rozšířilo na celé španělské území, hlavním úkolem bylo zajištění ortodoxie nově konvertovaných ke křesťanství. Její praktiky byly tak kruté, že se Židé obrátili na papeže, který v roce 1482 apeloval na španělského vládce, aby zmírnil dopady inkvizice, namířené proti novým křesťanům. Současní historikové toto období krutosti, který nastolil královský pár Ferdinand a Isabela, nazývají „*máximo religioso*“¹⁹, během něhož až do prvních desetiletí 17. století probíhaly hrůzné náboženské války.²⁰ Židovští konvertité pod tlakem, kterému byli vystaveni, prchali do Portugalska, odkud se pak za několik let opět do Španělska vraceli, ale i do Itálie, Severní Afriky, Osmanské říše a Nizozemska.

1.4 Inkvizice a její dopady na konvertity ve Španělsku

V roce 1483 založil Ferdinand II. Aragónský-Kastilský Radu nejvyšší generální inkvizice (*Suprema*) a inkvizice tak přešla z pozice církevní instituce pod královskou moc. Právě tehdy začíná obrát, když předsedou Rady se stává Tomas de Torquemada. Kolem *Supremy* se rozrůstá masa tzv. příbuzných (*familiars*), ke které náleželi laičtí spolupracovníci jako udavači, informátoři, či ozbrojená síla. Být příslušníkem *familiars* byl lukrativní post.

V roce 1485 byl napaden a zavražděn inkvizitor Pedro de Arbués a poté se spustila řada represí.

Od počátku 16. století zvolila inkvizice novou taktiku tzv. ediktů víry (*Edictos de fé*), jejichž obsahem byla povinnost oznámit inkvizici kacíře, udávat bližní, a případně i sebe sama. Nejvyšším trestem bylo upálení na hranici. Závěrečným aktem inkvizičního procesu byl tzv. *Auto de fé* – akt víry, na němž byly proneseny rozsudky proti odsouzeným. Dopady inkvizice byly různé, nejlépe byly zdokumentovány v *Noticias singularisimas (Nejjednotnější zprávy)*.²¹ Mezi lidmi vládl strach, nikdo nebyl

¹⁹ „*Máximo religioso*“: označení pro období největší katolické ortodoxie v době vlády manželského páru Isabely a Ferdinanda II. Aragónského-Kastilského.

²⁰ FERNANDEZ SUAREZ, Luis. *La población judía en .. op.cit.*, s.57.

²¹ VARGAS FERNANDEZ, Valentina. *Dos noticias sobre la inquisición española, una primera aproximación sobre ciertos aspectos cotidiana en España del siglo XVII*. Madrid: Nueva visión, nuevos horizontes, 1980, s. 2.

před inkvizicí ochráněn. Inkvizice byla vytvořena proto, aby bojovala proti herezím, ale její právní metody byly používány až do 18. století i v běžném soudnictví. Inkvizice byla nebezpečná pro toho, kdo se stal obětí závidosti nebo nenávisti. Žádný jiný soud nemohl vznést obvinění, aniž by identifikoval žalujícího. Poslední obětí inkvizice se stal r. 1826 katalánský učitel Cayetano Ripoll, jenž byl odsouzen za kacířství ve Valencii.

Téma inkvizice vyvolalo mnoho sporů, měla své obhájce (kteří v ní viděli ztělesnění ideje jednoty španělského lidu a kteří tvrdí, že zabránila ve Španělsku občanským válkám). Měla své odpůrce, kteří tvrdí, že díky ní se nakonec Španělsko dostalo na pozici bezvýznamného státu.²² Proti inkvizici v Evropě v 18. století, kde byla chápána jako nepřátelská organizace bránící kultuře, svobodě, vědě a umění, se bojovalo satirou, filosofií, historiografií.

1.5 Rok 1492 - vyhnání Židů ze Španělska

Rok 1492 znamenal pro španělské království velký zlom. A to nejen kvůli vyhnání Židů, ale také kvůli objevení Nového světa. Je to ale také rok, kdy byla ukončena *Reconquista* a muslimové vyhnáni z Granady. 31.března 1492 v právě dobyté Alhambře manželský pár Isabela Kastilská a Ferdinand II. Aragonský vydávají dekret o zákazu judaismu a nařizují vyhnání Židů ze všech svých území²³. Židé měli na vybranou: odchod do čtyř měsíců nebo konverzi.²⁴ Přestože Židé byli z Evropy vyhnáni mnohem dříve (Anglie 1290, Francie 1394), ve Španělsku měli Židé úplně jinou pozici, a proto jejich vyhnání způsobilo velkou krizi. V tomto období zůstávají konvertité izolováni a začínají represe ze strany soudního tribunálu *Santo Oficio*.

²² ŠÍMOVÁ Tereza: Diplomová práce na téma: *Španělská inkvizice*, 2015.

²³ BEINART, Chaim. *The Expulsion of the Jews from Spain*. Portland Oregon: The Littman, Library of Jewish Civilization, 2002 .s.33.

²⁴ KAMEN, Henry. *La Inquisición Española*. Barcelona: Crítica.1999. s.26.

2. Historiografie

I. Období průkopnické, které probíhalo zhruba v první polovině 20. století. Ještě předtím vyšla díla, která se nějakým způsobem „židovské problematiky“ dotýkala, byla to díla Josého Rodrígueza Castra *Biblioteca Española* (Madrid 1781), poté dílo Adolfa de Castro *Historia de los Judíos de España* (Cádiz, 1847), ve kterém autor obviňuje katolický pár z napáchaných nespravedlností vůči Židům.²⁵ Z anglicky píšících historiků sem patří Cecil Roth a Henry Kamen, dále práce španělských historiků Amadora de los Ríose a América Castra. Těmto autorům se již připisuje do té doby nový pojem *kast* a v diskuzích převládá fenomén *čistoty krve*.

II. Období druhé poloviny 20. století, ve kterém se rozvíjely různé školy. Ze španělských historiků uvedu jako příklad Antonia Domingueze Ortize a jeho následovníky, z francouzské školy Israela Salvadora Révaha, Henryho Méchoulana, a řadu dalších významných historiků, kteří publikovali v časopise *Revue des études juives*, což byl důležitý zdroj poznatků. Nemalý přínos v této době poskytla škola židovských badatelů (Jitzak Baer, Chaim Beinart, Ellis Rivkin, Josef Chaim Yerushalmi a mnoho dalších), která ovlivnila výzkum díky svým překladům z hebrejštiny a komparace s latinsky psanými texty. Zde již nastupuje moderní trend zkoumání, které již není zaměřeno hlavně na náboženský aspekt, nýbrž i na sociálně-ekonomické hledisko dané problematiky.

III. Období současné, tj. 21. století, se vyznačuje především názory Benziona Netanjahua; z reakcí na jeho myšlenky a díla vzniká celá řada protireakcí. Zároveň i genealogické studie např. Davida Nirenberga vnášejí do této problematiky nová poznání, a stále častěji se objevují ve studiích slova jako rasismus, antisemitismus, otázka identity židovských konvertitů,²⁶ apod.

²⁵ Idem, op. cit., s.17.

²⁶ *Judeoconverso identity* – identita židovského konvertita.

Ve třetí kapitole uvedu pouze některé badatele (Jaima Contreras Contreras, historičku Pilar Huerga Criado, Davida Nirenberga), protože z časových důvodů nebylo v mých silách zmapovat všechny historiky, kteří se tomuto výzkumu věnovali a věnují.

2.1 Generace klasiků

2.1.1 Cecil ROTH

Cecil Roth (1899-1970) byl britský historik židovského původu, kterému nelze upřít prvenství a přínos v oboru. Byl bezesporu plodným autorem, který inspiroval své žáky a další badatele, přesto se dnes řadí jeho dílo (které bylo ve své době velmi čtivé) k „zastaralým“²⁷. Ve své knize *Los judíos secretos: Historia de los marranos* popisoval život Židů na Iberském poloostrově a poskytl čtenáři všeobecnou vizi o situaci marranů po vyhnání ze Španělska a poté i z Portugalska a návrat nových křesťanů k víře svých otců. Kniha vyšla ve třech edicích, poprvé v roce 1932 a naposledy v roce 1979. Z vyprávění byl patrný i jeho osobní postoj, který je mu později vytýkán jako apologetický, a o němž se zmínil v úvodu ke své knize Herman P. Salomon:²⁸ „Cecil Roth si byl vědom toho, že měl velmi idealistický názor na celou tuto epopej a litoval, že zřetelněji nezdůraznil, že případná problematika nových křesťanů netkví jen v náboženství, ale spíše v kastovnictví, a netajil se tím, že V. kapitolu zmíněného díla bude nutno revidovat.“

To, co bylo nahrazeno v prvním díle Cecila Rotha, je jasné rozlišení mezi španělským a portugalským původem inkvizičního pronásledování, stejně jako rozdíl mezi novými křesťany ze Španělska či Portugalska. V roce 1391, kdy vznikla první generace nových křesťanů, Španělsko ještě neformulovalo jasnou rasovou definici „Židů“, která by je označila jako katolíky židovského původu. V té době nucené i dobrovolné konverze osvobodily desítky tisíc osob od legálních, kulturních a náboženských omezení, která by se na ně byla vztahovala, kdyby byli Židy.²⁹

²⁷ AMELANG, James. *Historias paralela: Judeoconversos y moriscos en la España moderna*. 2.vyd. Madrid: Akal. 2011. s. 229.

²⁸ SALOMON, Herman, State University de N.Y. y Albany, In: Roth C. *Los Judíos Secretos*. op. cit., s. 2. (vlastní překlad).

²⁹ ROTH, Cecil. *Los judíos secretos: Historia de..op.cit*, s.4.

2.1.2 Henry KAMEN

Henry Kamen (narozen 1936) je další významný klasik v oboru, rovněž britského původu. Ve své tvorbě se věnoval řadě témat z politických dějin Zlatého věku Španělska (*Golden Age of Spain*) publikované v roce 1988. Je znám svým postojem ke španělské inkvizici, který nám přiblížilo jeho dílo *The Spanish Inquisition* (1965). Kamen podtrhuje hlavně rozdíl mezi inkvizicí, která byla ve Španělsku v 15. století a té papežské, zřízené v roce 1232. Inkvizice, která byla zřízena v Aragónském království jako součást papežské kampaně nevyvíjela podle něj prakticky žádnou aktivitu, zatímco inkvizice založená Ferdinandem II. spadala přímo do kompetence královského páru a byla vytvořena kvůli herezím (hlavně takovým, které vedly k odklonu od náboženství, ve smyslu tajného praktikování víry a rituálů)³⁰. V *The Spanish Inquisition* najdeme i diskriminační zákon z roku 1412 a podrobný popis inkvizičních procesů. Podle něj byla inkvizice nejintenzivnější v letech 1480-1530. Střídala se období, kdy byla její činnost klidnější nebo intenzivnější, nikdy však nebyla zcela nečinná nebo synchronizovaná s ostatními soudy. Jejím cílem nebylo zachránit duši hříšníka, nýbrž ustanovit veřejný pořádek, vyvolat strach a zmocnit se majetku.³¹ Počet obětí inkvizice není možné přesně stanovit, ale Kamen je přesvědčen, že je nižší, než se někteří historikové domnívají. V tomto rozsáhlém díle rozebírá i důvody, které vedly Ferdinanda II. tento orgán vytvořit a zastává názor, že měla sloužit hlavně jako nástroj politické moci.³² Manželský pár Isabela a Ferdinand byli vášniví katolíci a měli v úmyslu jejím vytvořením posílit ortodoxní víru (zpočátku hlavně v Seville a Córdobě, kde byly konflikty již předtím). Rozhodně však popírá, že důvodem jejího zřízení by byl antisemitismus.³³ Kamen uvádí, že první *auto de fe*³⁴ se uskutečnilo

³⁰ KAMEN, Henry. *La Inquisición Española*. op. cit., s.60.

³¹ Idem, op. cit., s.171.

³² Idem, op. cit., s.165.

³³. Idem, op. cit., s.50.

³⁴ *Auto de fé* : akt víry - byl veřejný ceremoniál založený inkvizičním tribunálem na němž byla vnesena obvinění a rozsudky proti odsouzeným. Konal se většinou na náměstí (velkém prostranství) za přihlížení davu. Odsouzení byli pak převedeni na jiné místo, kde byli uvězněni či upáleni.

6.2.1481³⁵ a rozebírá podrobné inkviziční praktiky a konstatuje, že se těšily velké publicitě (což dosvědčují i umělecká díla, na kterých je zobrazována)³⁶. Je přesvědčen, že inkvizice odrážela hlavně ideologii *starých křesťanů* a nálady majoritní společnosti. Mimo Kastilie neměla valné podpory a mimo Španělsko budila odpor.³⁷ Nikdo nepředpokládal, že vydrží tak dlouho. Strach, který vyvolávala, měl své kořeny v absenci sociální harmonie. V inkvizičních archivních dokladech je plno případů, kdy soused udal souseda, přítel udal přítele, a dokonce i rodinní příslušníci se udávali navzájem.³⁸ K tomuto tématu je však ještě třeba doplnit jeho zajímavý článek nazvaný „Krise svědomí v období zlatého věku Španělska: inkvizice proti Statutům čistoty krve“,³⁹ ve kterém se zastává samotných inkvizitorů, kteří se proti *Statutům čistoty krve* postavili a tento článek vyvolal u veřejnosti kontroverzní pocity. V neposlední řadě se tento historik ve své knize zabýval i dopady, které mělo vyhnání Židů ze Španělska. V díle *Strategie přežití (Strategies of Survival)* ukázal, jaké vazby se vytvořily v 15. století pod nátlakem starých křesťanů mezi židovskými konvertity, kteří prchali z měst na venkov.

Henry Kamen působil na řadě univerzit ve Španělsku, Velké Británii a ve Spojených státech amerických, a v Nejvyšší radě vědeckých studií v Barceloně, kde žije. Tento aktivní historik, který letos oslaví 82. narozeniny, stále vystupuje na veřejnosti (např. v lednu 2016 u příležitosti pětistého výročí úmrtí Ferdinanda Aragónského-Kastilského vylíčil tohoto španělského krále jako jedinečnou a jednu z nejmocnějších osobností v dějinách Španělska, a věnoval mu svoji studii *Fernando el Católico*).

³⁵ Idem, op. cit., s.51.

³⁶ Idem, op. cit., s.198.

³⁷ Idem, op. cit., s. 84.

³⁸ Idem, op. cit.,s. 174.

³⁹ KAMEN, Henry. „Una crisis de conciencia en la Edad de Oro en España: Inquisición contra la Limpieza de sangre“. *Bulletin hispanique*, 1986, 88.3.-4, s.321-356.

2.2 Významní španělští historikové

2.2.1 Américo CASTRO

Américo Castro (1885-1972) byl literárním historikem mimořádné erudice, citlivosti a představitivosti a spadá mezi španělské průkopníky v oboru. Jeho zásluhou bylo, že v historiografii ukázal vliv islámských a židovských menšin na španělskou kulturu. Jeho pohledy na situaci židovských menšin a jejich konvertitů znamenaly doslova převrat ve španělské historiografii.⁴⁰ Otrásl do té doby platnými základy v tomto oboru a ve svém díle se zaměřil hlavně na španělskou společnost, inkvizici, čistotu krve, tj. na témata, která vznikla v kontaktu s židovskou menšinou. Ohledně výše uvedené čistoty krve s ním Netanjahu polemizoval. V díle *La realidad histórica de España* Castro zastával názor, že „modelem pro kolektivní strukturaci nebyli ani Visigóti, ani Francouzi, ani Angličané, ale základem společnosti je okolnost narodit se do náboženské kasty“.⁴¹ Nehledě na jistou kritiku byl jeho přístup novým způsobem nahlížení na židovské dějiny. Na dějiny různých mentalit se nahlíží jinak než na většinový dějinný proud. Tvrdil, „že dějiny Španělska povstaly na základě židovské ekonomiky“⁴². Jeho přístup k židovským konvertitům byl ambivalentní. Na jedné straně je obdivoval, jejich schopnosti ve všech oblastech, na druhé straně zastával názor, že chování a myšlení židovských konvertitů (jejich identita), bylo příčinou hořkostí v oné době⁴³. Jeho brilantní analýza jevů, jež ovlivnily literární kreativitu ve španělském Zlatém věku⁴⁴, změnila způsob čtení a interpretace textů. Tvrdil, že neexistoval žádný

⁴⁰ GARCIA ARENAL, Mercedes. "Creating Conversos: Genealogy and Identity as Historiographical Problems (after a recent book by Ángel Alcalá) In: *Bulletin for Spanish and Portuguese Historical Studies*, 2013, 38, 1, 1.

Dostupné z: <http://digitalcommons.asphs.net/bsphs> [21.02.2018].

⁴¹ Dostupné: <http://www.cervantesvirtual.com/obra-visor/el-pensamiento-de-americo-castro-la-tradición-correcta-por-la-razón> [16.02.2018].

⁴² CASTRO, Américo. *La realidad histórica de España*. México D.F.: Porrúa, 1996. s.472-484.

⁴³ GARCIA ARENAL Mercedes (2013) "Creating Conversos: Genealogy and Identity as Historiographical Problems...op.cit.,s.8.

⁴⁴ Zlatý věk (*Siglo de Oro*) je označováno obdobím největšího rozkvětu Španělska (1521-1643), hospodářského, kulturního, koloniálního. Název „zlatý“ –zlato a stříbro z kolonií.

významný mystik, myslitel nebo spisovatel *Zlatého věku*, který neměl předky z řad *judeoconversos* (židovských konvertitů⁴⁵). Společně s Amadorem del Ríos poukazovali na to, že to byli právě první *judeoconversos*, kdo byli zodpovědní za pronásledování Židů a tedy své vlastní rasy.

Jeho hlavním odpůrcem, se kterým vedl známé spory, je níže uvedený C. Sánchez Albornoz.

H. Kamen se vyjádřil k otázce židovské identity konvertitů -která velmi dominuje v Castrově díle- v článku „Limpieza and the Ghost of Américo Castro: Racism as a tool of Literary Analysis“⁴⁶.

2.2.2 Antonio DOMINGUEZ ORTIZ

Antonio Dominguez Ortiz (1909-2003) jeden z neplodnějších autorů své doby, se ve svých dílech nezaměřoval pouze na jedinou skupinu protagonistů, řekněme – co se týče společenského statutu, ani rasy, nýbrž psal o lidech ze všech společenských tříd, o šlechtě, o řemeslnících, zemědělcích, farmářích, o Židech, ale i o muslimech. Ve svých monografiích poskytl představu o celém hispánském společenském řádu a cílem jeho práce bylo vysvětlit jeho kontinuitu a změny. Zajímali ho prakticky všichni, kdož nějakým způsobem ještě před konvertity zanechali na poloostrově stopy. *Nové křesťany* chápal jako „sociální třídu“. Ve svém díle *Clase social de los conversos en Castilla en la Edad Moderna*, vydaného v roce 1991, projevil zájem o sociální prvek bádání a nastavil tak nový směr pro studium menšin. Vycházel z děl svých předchůdců Adolfa Castro *Historia de los judíos en España desde los tiempos de su establecimiento hasta principios del presente siglo* (1847) a Amadora de los Ríos *Estudios históricos, políticos y literarios sobre los judíos de España*, (Madrid 1848) a *Historia social, política y religiosa de los judíos de España y Portugal* vydaného ve třech svazcích v letech 1875-76. Ve svém díle *Los judeoconversos en la España moderna* se zabýval – mimo jiné – otázkou čistoty krve a píše „... pro lidové masy byla

⁴⁵ GARCIA ARENAL, Mercedes. „Creating conversos....op.cit.,s.8.

⁴⁶ KAMEN, Henry: „Limpieza and the Ghost of Américo Castro: Racism as a tool of Literary Analysis“. *Hispanic Review*, 1966, 64, 1, s.19-29.

otázka „čistoty krve“ sekundární, i když se k ní nestavěly úplně lhostejně. Ale pro ty, co aspirovali na postup po sociálním žebříčku a chtěli dosáhnout nějakého čestného místa, začlenění do inkvizice, pro všechny ty, co se měli podrobit zkouškám, obnovit slávu svých předků, vystavit se útokům, vydírání a soutěžení, pro ty hrála čistota krve zásadní roli...⁴⁷

Dominguez Ortiz zmiňoval další termín pro konvertity, a to konvertity upřímné, kterým se říkalo *mishumadim*, podle něj to byli největší chudáci ze všech konvertitů, neboť byli pronásledováni z obou stran.⁴⁸ Typů konvertitů bylo tolik, že dnes mimo inkvizičních dokladů historici zkoumají „responsa“⁴⁹ rabínů a další materiály, a stále aktualizují své poznatky. Dominguez Ortiz v tomto díle rovněž řešil tak častou otázku, o které historici stále debatují, a sice „kdo byl vlastně konvertita?“. A „kolik bylo konvertitů“?⁵⁰ Ani na tom se historikové neshodli. Dominguez Ortiz píše, že nejvíce masových konverzí proběhlo na konci 15. století a je přesvědčen, že údaje o „počtech“ jsou nepřiměřeně vysoké a cituje: „*Netanjahu souhlasil s počtem, jak ho udávali dva vysoce postavení Židé v exilu: Abraham Zacuto a Abravanel napočítali přibližně 600-700 tisíc, Cecil Roth byl skromnější a odhadoval 300 tisíc*“, což byl počet již akceptovatelný a on sám prý ve svých dřívějších publikacích uváděl 200 tisíc. Dnes se počty znovu revidovaly a budou nižší.⁵¹

Taktika konvertitů smazat stopy o svém původu byla různá: zničení, záměna dokladů, změna místa, jména a příjmení. Hodně z nich přebíralo jména z Nového zákona, apoštolů apod.⁵²

Dílo Antonia Domingueze Ortize, které věnoval otázce důvodu zřízení inkvizice, bych uzavřela těmito jeho slovy: „*po vzrušených polemikách vzešlých na základě interpretací Kamena, Netanjahua a jiných autorů ohledně socioekonomické*

⁴⁷ DOMINGUEZ ORTIZ, Antonio. *Los judeoconvertos en ...*op.cit.,s.242. (vlastní překlad).

⁴⁸ Idem, s. 17.

⁴⁹ *responsa*- jsou autoritativní odpovědi na otázky halachické (právní) povahy
Judaismus od A do Z. Praha: Sefer, 2005.

⁵⁰ DOMINGUEZ ORTIZ, Antonio. *Los judoconvertos...*op.cit.,s. 242-243.

⁵¹ Idem, op.cit.s.243.

⁵² Idem, op.cit. s.246.

motivace vyhnání Židů a represe konvertitů, se dnes jako nejvíce zřejmý důvod vyhnání potvrzuje důvod náboženský. Nejvíce to v dobovém kontextu odpovídá mentalitě katolického páru a jeho výslovně opakovaným prohlášením. Není v tom žádná rasistická motivace, protože je chránili do posledního dne před vyhnáním a byli k těm, kteří konvertovali, vlídní a během perzekucí proti konvertitům je měli u dvora na důvěrných místech blízko sebe a o jejich upřímné zbožnosti nepochybovali. Obklopili se jimi, hlavně don Ferdinand, který měl až do konce svého života u sebe lékaře židovského původu Francisca Lópeze Villalobose,“.⁵³

Snad ještě závěrem je třeba možno uvést, že Domínguez v díle *España, tres milenios de historia*,⁵⁴ útočil na Benziona Netanjahua, že docházel k tak absurdním závěrům, a děsilo ho, že existovali i další významní historici, kteří se s jeho myšlenkami shodovali.

2.2.3 Julio CARO BAROJA

Julio Caro Baroja (1914-1995) byl bezesporu neopomenutelným autorem, který ve své třísvazkové studii *Los judíos en la España moderna y contemporánea* (1961) zpracoval a z antropologického hlediska zmapoval historii Židů a židovských konvertitů od nejranějších dob, často se zaměřuje na těžko klasifikovatelné postavy a na inkviziční dokumenty. Svě dílo uvedl slovy: „*toto dílo je plné zmínek o Portugalsku. Důvod je jasný: není možné zabývat se dějinami španělských Židů v novověku bez toho, aniž bychom se nedotkli i těch portugalských*“[...]⁵⁵ Jeho biografie obsahují celou řadu příběhů o konvertitech, kteří i nadále tajně praktikovali, což se týkalo hlavně portugalských Židů. I když Baroja psal, že mnozí židovští konvertité byli i dobří katolíci, stejně je popisoval jako Židy.

Jeho strýc Pío Baroja⁵⁶ měl ve své pověstné knihovně celou řadu děl, která byla vydána počátkem století, přičemž z této tvorby byl značně citelný nepřátelský podtext

⁵³ Idem,op.cit.,s. 44. (vlastní překlad).

⁵⁴ DOMÍNGUEZ ORTIZ, Antonio. *España tres milenios de historia*. 1.vyd.Madrid:2001. s.123.

⁵⁵ BAROJA CARO, Julio *Los judíos en la España Moderna y Contemporánea* (I). 4.vyd. Madrid: ISTMO, 2000. s.20. (vlastní překlad).

⁵⁶ Pío Baroja (1872-1956), španělský plodný a známý spisovatel baskitského

vůči Židům (a i přestože jeho strýc ve stáří tento postoj dost změnil, Julia zřejmě ovlivnil⁵⁷). Jeho nepochybně ambiciózní tvorbu narušují narážky vyjádřené na „židovský charakter“.⁵⁸

Čtvrtou kapitolu prvního svazku svého výše uvedeného díla věnoval analýze židovské povahy (*El carácter judío según la doctrina antisemita tradicional*) a rozdílného přístupu antisemitů a filosemitů k Židům a různým starým lidovým kastilským, leónským či andaluským úslovím nepřátelského obsahu, která přetrvávala mezi lidmi a zesměšňovala židovský vzhled, například dlouhý nos, povahové vlastnosti jako lakomství „*Duerme don Sem Tob, pero su dinero no*“ (přeloženo: „Don Sem Tob spí, ale jeho peníze ne“). Vyjmenoval také umělecká díla např. z musea Prado, na kterých byli zobrazeni Židé a jejich typická fyziognomie např. z ateliéru Van Eycka nebo i díla Rembrandta, který maloval distingované osobnosti židovského původu v Amsterdamu, jež se nachází v národní galerii v Londýně apod. Rekapitulace této kapitoly stojí za překlad: „*Židé koncem středověku a počátkem novověku byli nenáviděni z těchto čtyř důvodů, jež můžeme krátce shrnout do těchto slov:*

I. náboženské důvody: bohovražda (deicidio)

II. ekonomické důvody: lichva (neboli usura)

III. psychologické důvody: zvláštní vychytralost a povýšenost

IV. fyzické důvody: fyziognomická odlišnost a nepříjemný vzhled“⁵⁹

Závěrečná část I. kapitoly začíná tím, že vysvětluje osobní důvody, které ho vedly k tomu ji napsat: „*z důvodu prozkoumání vlastního svědomí, revize mých myšlenek a pocitů, v tak důležitém bodu pro evropského člověka:*

Co si mám o Židech myslet?

Proč je nenávidět, proč k nim mít sympatie?

Co si myslet o antisemitismu?

původu.

⁵⁷ BAROJA CARO, Julio. *Los judíos en la Españ..op.cit.,s.15-16.*

⁵⁸ AMELANG, James. *Historias paralelas, Judeoconversos y ...op.cit., s.230.*

⁵⁹ BAROJA CARO, Julio. *Los judíos en la España...op.cit.,s.104.* (vlastní překlad).

*Mým cílem bylo nakonec napsat morální knihu, knihu o morálce a zvycích.*⁶⁰

O pár let později napsal osvětlující studii o mýtech španělského národního charakteru. Nebo kniha *Las formas complejas de la vida religiosa. Religión, sociedad y carácter en a España de los siglos XVI y XVII* (výčet náboženského života, společnosti a charakteru v 16. a 17. století ve Španělsku), kde kapitoly „Pseudobiologie“ a „Pseudonáboženství“ mají protižidovské konotace.⁶¹ Přestože se autorovi nedá upřít přínos na poli historiografie a antropologie, byl mezi prvními z badatelů, kteří zacílili na výzkum ekonomických vztahů a rodinných vztahů nových křesťanů po sjednocení Španělska a Portugalska. Ale řada badatelů jako např. Chaim Beinart a José L. Lacave s jeho názory vyjádřenými v *Los judíos en la España Moderna y Contemporánea* nesouhlasili, a mnoho dalších se od jeho názorů distancovalo.

2.2.4 Claudio SÁNCHEZ-ALBORNOZ

Claudio Sánchez-Albornoz (1893-1984), odborník na středověk se narodil v Ávile, kde je i pochován, ale kde prakticky nežil, působil jako diplomat a politik, a poté za Frankova režimu žil v exilu v Argentině. Psal o hispánském temperamentu, který přikládal vizigótskému původu, a o jeho proměnách po invazi muslimů. Židy považoval za pátý pilíř sarracenu⁶², neboť byli na straně muslimů, při jejich invazi do Španělska v 7. století. Jeho díla pojednávaly o *Reconquistě*, o provincii Leon, údolí Douro, také psal o historii institucí, byl revoluční, liberální diplomat a republikán. V Buenos Aires kolem sebe shromáždil řadu svých následovníků. Opíral se o Alexandre Herculana (významného historika portugalského původu). Zajímavý byl jeho postoj k problematice konvertitů. Před lety shrnul svůj názor k vztahům mezi Židy a Španěly takto: „*cuentas saldadas*“ (přeloženo: *vypořádané účty*). Kritizoval jak „nemilé bylo chování středověkých Židů vůči původním obyvatelům poloostrova“. Byl toho názoru,

⁶⁰ BAROJA CARO, Julio. *Los judíos en la España Moderna y Contemporánea*. (III.díl) 3.vyd.Madrid: ISTMO, 2000. s.273-274. (vlastní překlad).

⁶¹ GARCIA ARENAL Mercedes. *Creating Conversos:...*op.cit. s. 12.

⁶² Sarraceno (ve středověku znamená muslim- synonyma „mahoma“, „mahometanos“) v době muslimské invaze do Španělska.

že si Židé vyhnání zasloužili, protože místo vděku za to, že se mohli usadit, se chovali jako nepřátelé lidu a ten je nenáviděl, soužití bylo obtížné.⁶³ Měli podle něj obzvláště vyvinutou touhu po bohatství, díky kterému mohli dosáhnout i na nová společenská postavení, úspěchy a moc a vystavovali to na odív tak jako jejich smělý vzdor vůči křesťanské víře. „Není těžké uhádnout jak velká byla nenávisť, kterou vyvolávalo jednoznačné lpění španělských Židů na materiálních statcích“⁶⁴.

⁶³ SÁNCHEZ ALBORNOZ, Claudio. *España, un enigma histórico*. Barcelona: Edhasa, 1983, s. 163.

⁶⁴ SÁNCHEZ ALBORNOZ, Claudio. *España, un enigma histórico*. Barcelona: Edhasa, 2000. s. 941. (vlastní překlad).

2.3 Historikové židovského původu

2.3.1. Jitzhak BAER

Jitzhak Baer (1888-1980) hlavní představitel školy *Arias Montano* (dnes známý jako Filologický ústav pro výzkum jazyka „vyhnanců“), jehož počátky byly svázány se školami v Německu, působil mezi učiteli *Akademie für die Wissenschaft des Judentums* v Berlíně, vzhledem k politické situaci v první polovině 20. století emigroval do Palestiny a vedl katedru židovských studií na Hebrejské univerzitě v Jeruzalémě. Také se zasloužil o založení studia na základě stipendií pro židovské studenty ve Španělsku. Jeho klasické dílo *Historia de los judíos en España Cristiana*, publikované poprvé v hebrejštině v roce 1945, je založeno na kompilaci jeho původních prací napsaných většinou v němčině mezi lety 1929-1936. Ve druhém vydání přidal své výzkumy (přeložené L. Lacavem), a významně v něm přispěl k výzkumu porovnání latinských a hebrejských zdrojů. Bohužel jeho díla byla přeložena do angličtiny až v padesátých a šedesátých letech a do španělštiny ještě později. Baer v něm ukazuje nové panorama rozvoje komunit od jejich vzniku přes *Reconquistu* až po vyhnání Židů Ferdinandem Aragónským a Isabelou Kastilskou. Můžeme se v něm seznámit se strukturou komunit, vztahy a konflikty hlavně v náboženském životě. Svým postojem patří k těm židovským autorům, kteří zastávají názor, že Židé a konvertité tvořili jeden lid, byli spřízněni vírou, osudem a mesiášskými očekáváními. Z tohoto důvodu nepochyboval o inkvizičních procesech a o tom, že jejich oběťmi byli nejen *krypto-židé*, ale často i upřímní konvertité.

K vyhnání Židů ze Španělska se Baer vyjadřuje takto: „*Máme zde zajímavou směs rasových a politických motivů. Zdánlivě bylo účelem vyhnání zbavit společnost cizího rasového prvku, který španělští křesťané nebyli schopni asimilovat. Ve skutečnosti představovalo toto vyhnání, stejně jako vyhnání ve středověku, prostředek náboženského nátlaku.*“⁶⁵ Přirovnal ho k vyhnání Židů z Anglie v roce 1290, kdy byli Židé také vyhnáni z celého území, ale dodává, že rozdíl byl hlavně v postavení Židů v Anglii a ve Španělsku. V jeho díle můžeme najít plno zmínek o již výše zmíněném

⁶⁵ BAER, Jitzhak. *A History of the Jewish in Christian Spain*. (II.), USA: The Jewish Publication Society of America. 1888-1980, s.435. (vlastní překlad).

Isaakovi Abravanelovi, který byl považován židovskými historiky za prominentní postavu, jež hrála v tomto období stěžejní roli a který vyhnání Židů 31.července 1492 nazval dnem „Tiša-be-Av“.⁶⁶

Jitzhak Baer byl jedním z nejvýznamnějších židovských autorů, který ve svém díle zkoumal hlavně do jaké míry zůstávali konvertité ještě Židy, případně do jaké míry už nebyli Židy, a jeho práce se točila kolem duchovního života nových křesťanů. Velmi ovlivnil svého následníka Chaima Beinarta, který bude tuto otázku identity židovských konvertitů (*judeoconverso identity*) řešit ještě s větší vehemencí.

2.3.2 Israel Salvator RÉVAH

Israel Salvator Révah (1917-1973) patřil k francouzské škole židovských badatelů založené ve Francii. Svoji vědeckou práci věnoval výzkumu inkvizičních dokumentů, registrů a archívů a díky své pečlivosti měla tato práce velký přínos v tomto oboru. V jeho díle *Les marranes* vydaném v roce 1959 zaznívaly myšlenky, že mnoho nových křesťanů se skutečně stalo součástí katolicismu a spojilo se se starými křesťany manželstvím. Někteří odešli do Portugalska (Covilha, Fundao, Oporto) i jinam a usadili se v židovských obcích, byli obřezáni a někdy se vrátili do Španělska, aby se smířili s katolickou církví. Někteří se stali zrádci a pomáhali ve službách španělské inkvizice. Mnoho nových křesťanů praktikovalo též islám. Jeho přístup k problematice židovských konvertitů byl podobný přístupu Antonia Domingueze Ortize.

Israel Salvator Révah definoval marranismus jako „součást poznávacích znamení identity konvertitů“.⁶⁷ Nicméně zdůraznil, že je třeba se odklonit od tendence všeobecné interpretace, že všichni marrané byli konvertité, neboť pouze někteří z nich (neurčitý počet) se i nadále po křtu identifikovali s židovským náboženstvím. Révah

⁶⁶ Idem s. 439, *Tiša be-Av* je nejsmutnějším dnem židovského kalendáře, vzpomínkou na zničení I. a II. Chrámu, a celou řadu dalších neštěstí včetně vyhoštění ze Španělska.

⁶⁷ *Marrany* popisuje nejen podle fyzického vzhledu, ale i podle věčného bloudění, stěhování se - většinou pod nátlakem politicko-sociální situace-, také podle jistého chování během inkvizičních procesů, mystických prvků, tajného předávání liturgických textů, endogamních manželských svazků, apod.

polemizoval se Saraivou⁶⁸ na téma portugalských konvertitů. Jejich polemiky v 50. letech byly velmi intenzivní. Saraiva zastával názor, že název noví křesťané je pouze demagogické označení v té době dominantní skupiny ve Španělsku a Portugalsku 16. století, které oddělovalo buržoazii od politické moci a ekonomické hegemonie. Saraiva zastával názor, že pojem *noví křesťané* je bez náboženského obsahu, ale pouze mýtus vytvořený inkvizicí, a také odmítal, že by měl etnický podtext, jelikož podle něj byli v 17. století potomci konvertitů z násilné konverze roku 1497 smíšení se *starými křesťany*. Akceptoval pouze ekonomicko-sociální důvody, protože byl přesvědčen, že dějiny nových křesťanů byly dějinami buržoazie. Révah souhlasil se Saraivou, se „sociálním a ekonomickým zabarvením“ identity židovských konvertitů, ale vyvracel odmítání etnických a náboženských složek, což nevyplývalo z prostudované dokumentace. Rovněž zastával stejný názor jako Caro Baroja, že noví křesťané nebyli jednotní v náboženské víře: najdeme mezi nimi „upřímné křesťany“, ale i ty, kteří praktikovali judaismus, nebo i ty, kteří v nic nevěřili, nebo se nacházeli někde mezi tím.

2.3.3 Benzion NETANJAHU

Benzion Netanjahu (1910 - 2012) židovský badatel, který napsal celou řadu děl a měl velmi specifické názory na problematiku židovských konvertitů. Jedná se o otce současného izraelského premiéra Benjamina Netanjahu. Ve svém obsáhlém díle polemizoval skoro se všemi španělskými historiky (ale i s těmi židovskými) a jeho názory budily kreativní diskuze. V jeho knize *The Origins of the Inquisition in Fifteenth Century Spain*, která vyšla v roce 1995, poukázal na to, že hebrejské prameny ukazovaly na jiné okolnosti než inkviziční doklady. Pro Netanjahua byl inkviziční proces pouze „fraška“ a nevěřil ve věrohodnost inkvizičních dokumentů. Podle něj byli všichni konvertité ve Španělsku koncem 15. století již asimilováni jako „upřímní“ křesťané a neměli žádné vazby s judaismem. Podle něj byli inkvizicí vystaveni persekuci ne z důvodu jejich náboženské víry, nýbrž z antisemitských pohnutek. Netanjahu chtěl ukázat věčnou formu antisemitismu (kterou sleduje od Egypta až k holokaustu) a psal,

⁶⁸ Antonio José Saraiva (1917-1993), portugalský historik, který svým dílem *Inquisicao e Cristaos-Novos* v roce 1969 způsobil rozruch.

že právě v důsledku antisemitismu byla pro ně asimilace nedosažitelná.⁶⁹ Byl to pro ně argument, který je popoháněl, aby založili Stát Izrael. Bez antisemitismu by nevznikl.⁷⁰

Jeho názor týkající se španělské inkvizice a kastilského krále Ferdinanda vyjádřený v díle *The Origins of the Inquisition in fifteenth century in Spain*, vydané poprvé v roce 1995 je ten, že Ferdinand ve svém tažení proti *marranos* viděl příležitost, jak si upevnit moc.

Rozdíl mezi Netanjahuem a jeho oponenty spočívá hlavně v tom, že při zkoumání klade důraz na sociálně-ekonomické motivace a výslovně nesouhlasí s motivacemi náboženskými. Ve svém zkoumání porovnává hebrejské a latinské prameny. A snad jako poslední rozdíl můžeme uvést to, že byl přesvědčen, že inkvizice měla rasistické důvody (což budí drsné polemiky mezi historiky) a vyhnání Židů ze Španělska srovnává s holokaustem. V roce 1953 bylo vydáno dílo *Don Isaac Abravanel: Statesman and philosopher*, kde stejně jako J. Baer vyzdvihuje důležitost této prominentní, a tak důležité osobnosti, kterou pokládá za personifikaci mýtického Žida, který se nenechal zlomit a pokřtít a zůstal věrný judaismu.⁷¹

2.3.4 Chaim BEINART

Chaim Beinart (1917-2010) jeden z předních vědců, který se zabýval středověkou historií iberských Židů. Byl žákem J. Baera, pokračovatel v jeho práci v oblasti výzkumu konvertitů, pobýval ve městě Ciudad Real, o kterém zpracoval 150 dokumentů a bibliografické údaje o osobách spojených s inkvizicí z období od 1483 do 1527 a pak tuto monumentální studii vydal ve čtyřech svazcích v letech 1974-1985

⁶⁹ GARCIA ARENAL Mercedes (2013) "Creating Conversos.....op.cit.,s.9.

⁷⁰ Idem, s. 9.

⁷¹ Don Isaac Abravanel byl vůdce žid. exilantů, žil v letech 1460-1525?

B. Netanjahu mu věnoval bibliografii, byla to významná osoba, která morálně i materiálně podporovala Židy a konvertity v době inkvizice a vyhoštění ze Španělska.

izraelskou Akademií věd a humanitních věd.⁷² Beinart byl toho názoru, že inkviziční soud ve městě Ciudad Real měl stejnou charakteristiku jako tyto soudy v jiných městech a jeho analýza posloužila nejenom pro výzkum z politicko-sociálního hlediska, ale že také ozřejmila náboženské a jazykové aspekty 14. a 15. století. Ozřejmil tak některé výrazy, které se o sto let později objevily v díle *Don Quijote* od Miguela Cervantese⁷³. Beinart se podílel také na publikacích v rámci *Hispania Judaica* a byl zakladatelem židovského centra v synagoze *El Tránsito* v Toledu. Měl ale jiný názor na identitu židovského konvertity než jeho učitel. Tuto identitu ztotožnil s identitou *krypto-žida* - mučedníka, který bránil svoji víru⁷⁴. Byl dalším židovským autorem všeobecné studie *Los judíos en España*, vydané v Madridu v r. 1993, a patřil k hlavním zastáncům teorie židovských autorů, kteří bránili názor, že konvertité pokračovali ve svých židovských praktikách.

Chaim Beinart pocházel z chasidské rodiny z Pskova (250 km od St. Petersburgu) a zemřel v Jeruzalémě, kam se po válce přestěhoval. Studoval inkviziční záznamy v Národním archivu s Madridu a podařilo se mu nashromáždit přes 40 tisíc fotokopií dokumentů ze soudních záznamů a přivést je do Jeruzaléma. Ve španělském hlavním archivu Simancas poté objevil i dokumenty o vyhoštění Židů ze Španělska a v roce 1965 vyšla v hebrejštině jeho první kniha *Anusim be din ha Inkvizicia*, která byla v roce 1981 přeložena do angličtiny. Přednášel na Hebrejské univerzitě v Jeruzalémě historii a věnoval se vědecké práci, které zasvětil prakticky celý svůj život a obdržel za ní řadu ocenění. Během svého aktivního života publikoval celou řadu monografií a zastával významné funkce: byl zvolen prvním děkanem Fakulty humanitních a sociálních studií na Univerzitě Ben Guriona v Beerševa (v Negevu), byl členem *Institutu Arias Montano* a celý život zasvětil své práci, neboť byl přesvědčen, že tyto materiály mu umožní pochopit minulost.

KEDAR, Benjamin. „Memoirs of Fellows and Corresponding Fellows at the Medieval Academy of America. Haim Beinart“. In: The University of Chicago press journal. *Speculum*. 2011.86.3. Dostupný z: <http://www.academia.edu>.

⁷³ „*El ingenioso hidalgo Don Quijote de la Mancha*“ je nejslavnější španělský román Miguela Cervantese y Saavedry, napsaný v letech 1605-1615.

⁷⁴ GARCIA ARENAL, Mercedes... „Creating conversos“...op.cit., s.10.

2.4 Současná moderní generace historiků

Tato poslední kapitola pojednává o současných autorech, zabývajících se tematikou židovských křesťanů, a představuje spíše jen výčet několika ukázkových současných děl, jež jsou odrazem dnešního hloubání, které prochází neustálou proměnou.

2.4.1 Jaime CONTRERAS CONTRERAS

Jaime Contreras Contreras (narozen 1947) patří mezi současné španělské autory a akademické odborníky na tematiku židovských konvertitů, jehož studie o kruzích portugalských obchodníků patří mezi ty nejlepší. Je zastáncem teorie: „*abychom mohli studovat tematiku „konvertitů“ a „judaizantů“, musíme již od počátku zapudit myšlenku na uniformitu a homogenost této menšiny. Ať se na tuto tematiku díváme a zkoumáme ji v jakémkoliv prizmatu, je třeba mít vždy na mysli diverzitu a ambivalenci, jež budou dominovat této skupině jako celku*“.⁷⁵ Ve svém článku „*Criptojudaismo en la España Moderna. Clientelismo y linaje*“⁷⁶ vydaném v časopise sociálních věd, autor do hloubky mapuje mechanismy, které fungovaly nejen v náboženských, ale také v ekonomických kruzích nových křesťanů. Jeho dílo *Sotos contra Riquelmes: Regidores, inquisidores y criptojudíos*⁷⁷, patří mezi nejdůležitější díla, napsaná v posledních letech na toto téma. Contreras pouští zaběhlé tradiční modely popisu nových křesťanů. V tomto díle popisuje události ve městech Lorce a Murcia, které se udály během dvaceti let, jednotlivé osobnosti po individuální stránce, ale i z pohledu jejich začlenění do kolektivu, popsal, jak se chovali nejen na veřejnosti, ale i v soukromí, a jejich boj o moc, zvláště šlechtu, která pro sebe chtěla urvat vysoké posty a neštítla se ani krveprolití. Nejednalo se ale o komunitu, pouze o jednotlivé

⁷⁵ CONTRERAS CONTRERAS, Jaime. „*Conversos y judaizantes después de 1492*“. In: MÉCHOULAN, Henry. *Una relación desigual (Historia de una diáspora (1492-1992))*. Valladolid: Trotta: Quinto centenario, Fundación Amigos Sefarad. 1993. s. 61.

⁷⁶ CONTRERAS CONTRERAS, Jaime. *Criptojudaismo en la España Moderna. Clientelismo y linaje*. In: Áreas (časopis sociálních věd). 1988, 9, s.77-100.

⁷⁷ Dílo Jaimeho Contreras Cotrerase *Sotos contra Riquelmes: Regidores, inquisidores y criptojudíos* (1992) nabídlo nové perspektivy výzkumu nových křesťanů a jejich roli ve společnosti.

nové křesťany, kteří se snažili začlenit se do společnosti jako „menšina“. Cílem jejich snažení byla možná potřeba posílení a ochrana. Autor popsal i vztahy mezi nimi a *starými křesťany*. V článku „Historiografía anglosajona e historia de España: percepción de judíos y conversos“⁷⁸ rozvádí myšlenku, kterou vyjádřil B. Spinoza: že obřizka, jakožto znamení smlouvy s Bohem, je natolik přesvědčující, že stačí aby se navždy zachoval jeden národ.⁷⁹ Tento židovský národ byl z kulturně sociálního hlediska takovou řetězcí se rodovou strukturou (genealogií), byl oddělen a chápán jako jeden lid, jeden národ, jedna kasta a také jedna rasa potažmo etnikum. Příležitostně se také hovořilo, že Židé vytvořili „mikro“ společnost“. Contreras se ale podivuje, že z tohoto doktrinního korpusu mýtů a rituálů vycházejí i někteří historici. Podle něj se tito badatelé drží zastaralých a nefunkčních konceptů a chybí jim kritické myšlení, aby pochopili, že antropologické a sociální výzkumy již určily podstatu dějinných souvislostí. Podotýká, že často, když se debatovalo s židovskými historiky, *„jejich koncepty byly transcendentní a završené. V mnoha případech pro ně dějiny představovaly mesiášskou vizi“*⁸⁰. Hovoří o pojetí díla Rotha a Baera: jsou to *„dějiny židovského národa v hispánském prostoru“*⁸¹ (Baer své dílo nazval: *History in Spain*, nikoliv *History of Spain*). Podle něj Baer popisuje život Židů v diaspoře jako velkou epopej odlišného, svrchovaného a jedinečného lidu, odděleného svým sociálně kulturní sakrálním symbolismem. Contreras ale také zmiňuje další židovské historiky, žijící v USA a píšící o tom, jak Španělsko vyhnáním Židů prohrálo a ztratilo tak kontakt s kapitalismem a moderním myšlením, což odklonilo španělskou společnost od západního myšlení o sekularizaci, lidských právech a svobodě myšlení.

2.4.2 Pilar HUERGA CRIADO

⁷⁸ CONTRERAS CONTRERAS, Jaime: Historiografía anglosajona e historia de España: percepción de judíos y conversos. In: *El olivo y la espada: Estudios sobre el antisemitismo en España (siglos XVI-XX)*. De Gruyter, 2003, s. 255-268.

⁷⁹ Idem, s. 255.

⁸⁰ Idem, s. 257. (vlastní překlad).

⁸¹ Idem, s. 264. (vlastní překlad).

Pilar Huerga Criado je současná přibližně padesátiletá spisovatelka, která navazuje na svého výše uvedeného „učitele“ Contrerasa, píše rovněž o *nových křesťanech*, kteří přišli z Portugalska a ve svém díle *El problema de la comunidad judeoconversa* vydaném v roce 2000 si dala za cíl (jak sama prohlašuje v úvodu k této knize) určit, „kdo“ byl *starý* a kdo *nový křesťan*, a „kde“ probíhala dělící čára a jaké byly následky tohoto dělení. Je si vědoma toho, že o „této problematice“ bylo již hodně napsáno, ale jednalo se spíše pouze jen o popisy projevů a důsledků, zatímco ona preferuje moderní metodologii empirické práce. Cílem jejího snažení je definovat společnost židovských konvertitů a nalézt její *identitu* a to tak, že bude mapovat vzájemné vztahy a celou řadu neznámých skutečností, se kterými se museli vyrovnat. Ve svém díle *En la raya de Portugal. Solidaridad y tensiones en la comunidad judeoconversa* popsala život židovských konvertitů městečka Rodrigo, blízko portugalských hranic, které spadalo pod inkvizici v Llerena. Nestudovala pouze inkviziční materiál, ale zaměřila se i na jejich rodinný život, který byl pro ni velmi důležitý, neboť hrál stěžejní roli ve vnitřní struktuře skupiny a i osvětlil její vnější vazby.⁸²

2.4.3 David NIRENBERG

David Nirenberg (narozen 1964) je současný americký historik, který působí na univerzitě v Chicagu. Jeho kniha *Anti-Judaism: The Western Tradition* vydaného v roce 2013 není dějinami antisemitismu, nýbrž inspiruje k otázkám, které si klade současný člověk: „jakou roli hrál antijudaismus v křesťanském a post-křesťanském myšlení“? Jeho dílo ovlivnilo trend současného vnímání a bádání na poli výzkumu menšin.

Další jeho významnou knihou je *Communities of violence: Persecution of Minorities in the Middle Ages*, vydané v roce 1966 a pojednávající o dlouhé historii antisemitismu. Zastává názor, že každá událost musí být chápána ve svém vlastním kontextu, jak ekonomickém, tak sociálním, v určitém čase a místě. Nejprve je třeba pochopit místní poměry a důvody, které vedly např. k vyvolání násilí. Ve svém článku

⁸² HUERGA CRIADO Pilar. *En la raya de Portugal: Solidaridad y tensiones en la comunidad judeoconversa*. 1.vyd. Salamanca: Ediciones Universitarias de Salamanca, 1994. s.17.

„Mass Conversion and Genealogical mentalities: Jews and Christians in fifteenth-Century Spain“ popisuje, jak nejen Španělé, ale i Sefardi (potomci Židů vyhnaných ze Španělska) počátkem novověku kladli důraz na svůj původ. Jejich „posedlost“⁸³ po *hidalguía*,⁸⁴ gótském původu a čistotě krve vyjadřuje Lord Byron⁸⁵ ve svém *Donu Juanovi* slovy „Jeho otec se jmenoval José – *Don*, samozřejmě, a pravda *hidalgo*, bez poskvrny Maura nebo Žida byla jeho krev čistá, pocházel z nejvznešenějšího španělského rodu Gótů“⁸⁶. Nirenberg odkazuje pouze na starý výrok jednoho z významných španělských historiků, Marcelina Menéndeze y Pelayo, který v roce 1887 napsal, že za fanatismus, týkající se *čistoty krve* a rasy, vděčíme pravděpodobně Židům samotným. A to se pak obrátilo proti nim, neboť byli právě Židé, kteří s rodovou exkluzivitou přišli, a ta byla později ve Španělsku použita na jejich utlačování.⁸⁷ Bez jakékoliv souvislosti s dějinami Španělska tato zmínka vzešla od América Castra a jeho úhlavního nepřítele Claudia Sáncheze Albornoze. Proti nim naopak vyrukovala skupina židovských badatelů (Baer, Roth, Jerushalmi, Netanjahu a další) a oponovali, že tato myšlenka vzešla od pohanů (v tomto případě iberských křesťanů).⁸⁸ Tato debata, ačkoliv se může zdát nesmyslná, přesto spustila moralizující genealogickou debatu, která hraje zásadní roli v letitých dějinných vztazích mezi Židy a jinými národy, které tvrdí, že když Židé sami vytvořili tento rasismus založený na jejich výjimečnosti (narodili se jako vyvolení), pak není osvobozující fakt, že se jejich velkolepé děti násilně obrátily proti nim a dále pak rozvíjí tezi, že se mezi lety 1391-1415 během násilných konverzí a díky destabilizaci tradičních náboženských „*identit*“ Židů, křesťanů a konvertitů vytvořila segregací nová forma identity. Byla vytvořena nová forma dějinného chápání, která charakterizuje historiografii Španělska a jeho židovské

⁸³ „The Spanish obsession with *hidalguía*“ španělská posedlost po čistotě krve.

⁸⁴ *Hidalguía* (šlechtický titul získaný pokrevně. *Hidalgos* se řídili rytířskými hodnotami jako je čest, odvaha, velkorysost, poctivost, atd.) zdroj: SERhistoria.

⁸⁵ Lord Byron, satirická báseň *Don Juan*, I.v.9.

⁸⁶ Góti- Vizigóti, východogermánské kmeny, které pocházely z jižního Švédska a ostrova Gotlandu, a jsou spojováni s dějinami Španělska 6. -8. století.

⁸⁷ NIRENBERG, David. Mass Conversion and Genealogical Mentalities. In: Oxford University Press on behalf of The Past and Present Society Source: Past & Present, Feb. 2002, 174, s. 3-41.

⁸⁸ Idem, op.cit. s.5.

populace. K této otázce se vyjádřil Benjamin Netanjahu ve svém *Toward the Inquisition*, vydaném v roce 1997 a Sanchez Albornoz v *España: Un enigma histórico*, publikovaném v Buenos Aires v roce 1962.

3. Srovnání starších a novějších postupů zkoumání problematiky židovských konvertitů a názorové rozrůznění badatelů

3.1 Různé názory a spory badatelů

3.1.1 Otázka krypto-židů

Na úvod je třeba říci několik slov o již částečně výše uvedených sporech mezi jednotlivými badateli. Hlavním rozporem některých (často židovských) badatelů byla otázka *judaizantů*.⁸⁹ Někteří z nich (Beinart, Baer, Roth) zastávali tezi, že španělští *noví křesťané* tajně praktikovali judaismus. Opačný názor však zastávala druhá skupina (Révah, Jerushalmi), která tuto tezi vyvracela. Právě Israel Salvador Révah (1917-1973) na základě studia inkvizičních materiálů se přikláněl k názoru portugalského historika Josého Saraivy (1917-1993), že nařknutí z *marranismu* bylo pro španělskou a portugalskou inkvizici jen záminkou, *Santo Oficio* (inkviziční soudní tribunál) *judaizanty* (praktikující judaismus) nechtělo zničit, ale snažilo se je „vytvářet“, neboť pravým důvodem byla podle něho, touha *Santa Oficia* po zbohatnutí z konfiskovaného majetku. Saraivova publikace *Inquisicao e Cristaos-Novos* vydaná v roce 1969 se stala bestsellerem. Saraiva byl přesvědčen, že oběťmi inkvizice byli většinou upřímní katolíci, kteří už dávno neměli se židovstvím nic společného, ale že tato „kasta“ či „rasa“ nových křesťanů, z níž se rekrutovala počáteční buržoazie, byla trnem v oku feudálním strukturám portugalské společnosti, které je netolerovala⁹⁰. Byli ovšem i tací, kteří *marranismus* vyvraceli úplně; hlavním představitelem tohoto názoru byl B. Netanjahu. Pro něj je *marranismus* pouhý fiktivní pojem, vytvořený inkvizicí k tomu, aby mohla snadněji pronásledovat konvertity, kteří nějakým způsobem udržovali víru svých předků. V současné době je tato teze považována za dost radikální a má kritiky i stoupence, a stále se hledá nějaký kompromis mezi těmito protichůdnými tábory, které se snaží potvrdit či vyvrátit inkviziční doklady. Tuto

⁸⁹ AMELANG James. *Historias paraleles,op. cit.,s.282-283.*

⁹⁰ ROTH, Cecil. *Los judíos secretos:op.cit., s.5.*

problematiku velmi dobře líčí např. Natalia Muchnik ve svém díle *Une vie marrane*⁹¹, vydaném v roce 2005.

Je nepochybné, že španělská historiografie byla v oblasti problematiky židovských konvertitů ovlivněna právě židovskými historiky, kteří se daným tématem zabývali, a díky tomu, že ovládali hebrejský jazyk, vnesli do problematiky nové aspekty. Došlo k tomu ale s jistým prodlením, neboť vázly i překlady do španělštiny, stávalo se také, že tyto překlady byly nekvalitní.⁹² Nicméně vzájemný kontakt se započal až v druhé polovině 20. století a pod vlivem moderní metodologie, která analyzovala pojem „konverze“. Výzkumníci v oboru se snažili určit, kteří Židé byli mezi 14.-16. stoletím novými křesťany, případně, kteří z nich byli upřímní ve víře. Vedly se spory o tom, z jakých důvodů byla inkvizice zřízena. Při debatách se řešila problematika konvertitů zřízení soudního tribunálu *Santo Oficio*, důvody vyhnání Židů ze Španělska v roce 1492, apod. Křesťanské kruhy viděly v nových křesťanech odpadlíky a zastánci Mojžíšova zákona naopak oběti a mučedníky. Jen na ukázkou lze citovat z dopisu zasláního 18. února 1971 Américo Castrem donu Antonio Domínguez Ortizovi :...*„Netanjahu odmítá „konverzi“ Alonsa Palencii, protože mu, jako všem Židům vadí, že konvertité byli (existovali), že to nebyli „mučedníci“. Navíc dějiny Španělů (to jediné na čem mi záleží) Židy nezajímají (Baer mě nazval ve své knize antisemitou)“*..[...].⁹³

3.1.2 Příčiny vyhnání

Vrátím se však ještě podrobněji k některým základním otázkám, o kterých badatelé polemizovali. Jedna z nich jsou příčiny vyhnání Židů. Ve vztahu k nim panovaly různé názory. Américo Castro viděl příčinu v touze panovníků zavděčit se lidu, který Židy nenáviděl; podobného názoru je i José Amador de los Ríos, který

⁹¹ MUCHNIK, Natalia. *Une vie marrane. Les pérégrinations de Juan de Prado dans l'Europe du XVIIe siècle*, Paris: Honoré Champion, 2005. s.106-116.

⁹² CAÑAS PELAYO, Marcos Rafael. “Los judeoconversos portugueses en la Edad Moderna en la historiografía española: Un estado de la cuestión.”.In: *Revista de Historiografía*, 2015, 23, s. 217-243.

⁹³ DOMÍNGUEZ ORTIZ A. *Los judeoconversos en la España moderna*,...*op.cit.* s.239. „Una carta de Américo Castro“ (vlastní překlad).

příčinu přičítá touze monarchů po veřejném ocenění. Trochu jiného názoru je Claudio Sánchez Albornoz, který míní, že nelibost lidových mas k Židům, pramenila z praktikování lichvy a hromadění majetku. Henry Kamen se domnívá, že motiv je třeba hledat v konfrontaci šlechty a duchovenstva s počínající buržoazií, ve které měli Židé hlavní úlohu. Postoj Benjamina Netanjahua, který viděl za vyhnáním i ekonomické a rasistické důvody, byl již výše naznačen.

V jedné věci se ale historici výjimečně shodují: že situace, která v souvislosti s vyhnáním ze Španělska vznikla, neměla předtím v dějinách Židů obdoby a byla neobvyklým jevem. Všude jinde v evropských zemích byli Židé utiskováni, vyháněni a zabíjeni, ale ve Španělsku měli na vybranou: odejít nebo si zachránit život konverzí. Nejednalo se o to, zneškodnit Židy fyzicky, nýbrž odstranit židovské i muslimské náboženství. Vyhnání Židů bylo pokládáno jako následný krok k jeho uskutečnění, protože z pohledu některých historiků Židé představovali negativní element v různých sektorech společnosti. Přestože většina lidí Židy nenáviděla, monarchové nebyli ochotni tolerovat žádná povstání lidových mas proti nim. Byli užiteční pro mnoho lidí. Byli submisivní a poslušní vazalové a jediná, kteří disponovali hotovým penězi v případě potřeby.⁹⁴ Proč se tedy uchýlil královský pár k tomuto řešení? Existují názory, že Ferdinand a Isabela nebyli antisemité, vždyť byli obklopeni židovskými poradci, finančními správci, učiteli, lékaři, ať už to byl Abraham Seneor, Samuel Abulafia nebo Isaac Abravanel a další.

Henry Kamen a Dominguez Ortiz, jak jsem se již zmiňovala, byli toho názoru, že vyhnání zcela jistě nemělo rasistický podtext. Dokonce i Netanjahu, který pokládá Ferdinanda za strůjce inkvizice, se v otázce rasismu shoduje s oběma výše uvedenými historiky. Podle něj Ferdinand rasista nebyl, ale nechal se proti Židům ovlivňovat inkvizitory.

Důvodů k vyhnání bylo více, uvedu tedy hlavně ty, které byly předmětem intenzivních debat:

Náboženské důvody.

⁹⁴ DOMINGUEZ ORTIZ, Antonio *Los judeoconversos en España moderna...*op.cit.,s.12.

Henry Kamen se zmiňoval, že přijatý dekret neměl za cíl vyhnat Židy, ale přinutit ke konverzi a odejmout konvertitům právo pokračovat v praktikování židovství, zabránit jim ve výběru náboženství. Konzervativní historici se zastávají královského páru a hovoří o něm jako o „svatém“, neboť dali přednost duchovnímu zájmu před materiálními výhodami, které jim Židé poskytovali. Ale v koexistenci náboženství viděli překážku pro zajištění politického pořádku a sjednocení země. Také Jitzhak Baer zastával názor, že ve středověku toto vyhnání představovalo náboženský nátlak⁹⁵. Baerova teze je, že záměrem byla definitivní izolace Židů, kteří nekonvertovali od těch, co byli pokřtěni. Ale byli zde ještě i jiní badatelé, kteří naznačovali možnou souvislost s ukončením *Reconquisty* a ukazovali na snahy královského páru zachránit svět ze stále nebezpečnějšího a svět ohrožujícího islámu. Aby mohli svůj cíl vykonat, nejdříve se rozhodli vyčistit zemi od nečistot a korupce, na které, podle nich, měli Židé podíl. Soudní tribunál *Santo Oficio* byl ustanoven proti židovským konvertitům a heretikům, ale pokud se jednalo o náboženský důvod, vyvstává otázka: „co muslimové“? Neboť těm byla jejich náboženská víra ponechána a byli tolerováni ještě za vlády Karla V. a Filipa II.

Ekonomické důvody:

Přestože je většina badatelů přesvědčena o tom, že k vyhnání Židů královský pár nevedly ekonomické důvody, musíme vycházet z toho, že Židé drželi ve svých rukou otěže řady odvětví a hlavně finance. Tuto tezi potvrzuje Américo Castro, svým argumentem, že historie Španělska byla vybudována na základě židovské ekonomie. Navíc Židé disponovali i cennými kontakty a působili jako zprostředkovatelé, vyznačující se výjimečnými znalostmi (i jazykovými) a tím si hospodářskou moc upevňovali. Někteří badatelé se však domnívají, že Židé v té době již nebyli tak ekonomicky silní, neboť jejich vedoucí pozici pomalu ale jistě obsadili konvertité. S tímto názorem ale nesouhlasí Chaim Beinart a Jitzhak Baer, kteří se domnívali, že v době inkvizice nebylo jednoduché zaplnit prázdné ekonomické pozice a odvětví, a to především ze strachu jejího neustálého sledování a z možného nařčení z hereze. Benzion Netanjahu předložil myšlenku zcela opačnou: Židé byli vyhnáni právě z ekonomických důvodů, neboť vyhnáním, nuceným prodejem a zabavením jejich

⁹⁵ BAER, Jitzhak. *A History of Jews...*op.cit.s.435.

majetku si královský pár přišel k velkému jmění. A hovořil o jednorázovém obohacení, které umožnilo královskému páru získat obrovskou částku, jež mu pomohla vyřešit finanční problémy spojené s vedenými válkami.

Jiné důvody:

Mezi další důvody, které historici zmiňovali ve svých dílech a které jsem již nastínila, patří nenávist lidových mas proti Židům. Snad každý badatel na toto téma přispěl svým komentářem a v tomto bodu se relativně shodují. Nátlak lidu na monarchy, a to hlavně z nejnižších vrstev, byl tak velký, že se rozhodli Židy raději ze země vyhnat (nic neobvyklého ve středověku v Evropě), aby se předešlo masakrům. Chaim Beinart k tomu dodává, že největší podíl na zničení vztahů, bylo zasetí předsudků proti Židům, což pak vedlo k nuceným konverzím a následnému vyhnání.

3.1.3 Počty konvertitů a počty vyhnaných Židů

Dalším bodem, kde historici nemohli a nemohou dojít k jednotnému závěru, jsou počty Židů ve Španělsku před vyhnáním, kolik jich konvertovalo a kolik odešlo. Je to z toho důvodu, že neexistují přesné údaje, nezachovaly se registrační knihy. Jediné, na čem se badatelé shodli, je, že Ferdinand zřejmě očekával větší množství konverzí a že počet těch, co odešli, převyšuje počet konvertitů. Beinart soudil, že před rokem 1391 bylo ve Španělsku 600 tisíc Židů. Z toho 200 tisíc zahynulo při masakrech v roce 1391, 200 tisíc konvertovalo a 200 tisíc bylo vyhnáno roku 1492. Baer mínil, že počet vyhnaných se pohyboval mezi 170-200 tisíc, Dominguez Ortiz odhadoval 200 tisíc, v průběhu času snížil na 100 tisíc a J. Contreras trvá na tom, že jich nemohlo být více než 70-90 tisíc. Na každý pád jsou odhady historiků židovského původu podstatně vyšší než odhady španělských badatelů⁹⁶.

⁹⁶ BELMONTE DÍAZ, José a LESEDUARTE GIL, Pilar. *La Expulsión de los Judíos: Auge y Ocaso del Judaísmo en Sefarad*. Bilbao: Beta III, 2007.s.364. Dostupné z: <http://www.scribd.com/document/145103471/LaExpulsion-de-los-Judíos-Diaz-y-Gil>

3.2 Další polemiky: důvody zřízení inkvizice a koncept čistoty krve

Cecil Roth v této souvislosti napsal, že nepřátelství lidových mas proti novým křesťanům, těm, co měli význačné postavení, vedlo v polovině 15. století ke *Statutům čistoty krve* a následně pak v osmdesátých letech k ustanovení inkvizice: ne však kvůli tomu, že by existovala mocná a nebezpečná židovská hereze, ale z úplně jiných důvodů. Podle něj začali žít dvojitým životem, „začali kalkulovat a snažili se nevyvolávat žádná podezření o své hříšné příslušnosti, která by mohla vyvolat nepřátelství společenských elit starých křesťanů. „Způsoby vyšetřování španělské inkvizice dávaly obviněným malou možnost bránit se“.⁹⁷ Důvod viděl v boji o moc mezi starými a novými křesťany. Přestože se někteří oligarchové z řad nových křesťanů dovedli těmto *Zákonům o čistotě krve* vyhnout, neboť byli majetní a zkorumpovaní (kupovali si i šlechtické tituly *hidalguías*), v 15. století se společnost kvůli ekonomicko-sociálním neshodám segregovala. Opakovala se historie: noví křesťané začínali být nenáviděni starými křesťany tak, jako předtím byli nenáviděni Židé. O této „nenávisti“ psal Américo Castro⁹⁸. Byla to nenávist i rivalita mezi těmito skupinami a dokonce sám král Felipe II. dal v roce 1566 v Toledu jasně najevo na čí je straně, když na radnici pronesl tato slova: „Vyhlašujeme a přikazujeme, že vládnout budou „*hijosdalgos*“⁹⁹ jen oni a jejich předci, pouze ti, kteří nepochází z „*villanos*“¹⁰⁰ a z řad řemeslníků a obchodníků, v čele státu budou jen ti, co pochází z *hidalgos*, přinejmenším staří křesťané, čistí, bez příměsí maurské či židovské krve“.¹⁰¹ Král se postavil na stranu šlechty (*hijosdalga*), ne na stranu člověka bohatého, ale neurozeného (*villano*).

Problematika *čistoty krve* hrála ve všech vrstvách společnosti velkou roli, všichni jí byli posedlí. Konvertité si byli vědomi toho, že *čistota krve* je podmínkou pro jejich začlenění mezi staré křesťany a Dominguez Ortiz uznal, že se jednalo až o

⁹⁷ ROTH, Cecil. *Los judíos secretos...*op.cit.,s.3.

⁹⁸ CONTRERAS CONTRERAS Jaime. „Conversos y judaizantes despues de 1492...op.cit. s. 50-60. (vlastní překlad).

⁹⁹ Hijosdalgo- potomci těch, jež pocházeli z *hidalgo* (z nižších šlechtických rodů).

¹⁰⁰ *villano*- ten, co nemá šlechtickou krev (opovrženímhodný, marginální, neurozený).

¹⁰¹ CONTRERAS CONTRERAS Jaime, *Conversos y judaizantes después ...op.cit.,s.69.*

„obsesi“.¹⁰² Jiného názoru byl H. Kamen, ten se naopak snažil její dopady co nejvíce zlehčit a o svém postoji se vyjádřil v již výše zmíněném článku „Racism as a tool of literary analysis“ (1996).

K tématu prosperity portugalských *marranů*, jímž se říkalo *portuguesi* (z tohoto názvu bylo jasné, že se jedná o konvertity), napsal Jaime Contreras¹⁰³ velmi zajímavou knihu, která poskytuje možnost vidět nové křesťany zase z jiného úhlu pohledu, ale i dobře pochopit ideologický diskurz) který dominoval oné době (kolem r. 1560), ve kterém více než prvky náboženské dominovaly prvky etnické. Sociálním archetypem byl starý křesťan, pokud možno šlechtického původu. Jeho protipólem byl *villano* (neurozený). Tento termín byl zatížen morálními a náboženskými argumenty, aby byly, pokud možno, vyloučeny všechny hodnoty, jež měly souvislost s penězi a tím pádem s mocenskými posty. Jeho již výše zmíněné dílo *Sotos contra Riquelmes: Regidores inquisidores y criptojudíos* je ukázkou boje dvou mocných klanů a způsobů, jakým si v rozdělené společnosti na staré a nové křesťany dovedly vydobýt významné pozice navzdory inkvizičním praktikám, a dovedly tak proplouvat až do novověku, kde se díky svým schopnostem, jazykovému vybavení a kontaktům zmocnily kontroly nad řadou rozvíjejících se a prosperujících odvětví a participovaly při kolonizaci Nového světa.

3.3 Srovnání starších a nových přístupů bádání

Přestože jsem přečetla pouze nepatrný zlomek z literatury, která se věnuje problematice židovských konvertitů, vystopovala jsem několik rozdílností v dřívějších a současných způsobech přístupu v oblasti výzkumu.

Starším autorům bylo vyčítáno, že dějiny spíše vypráví, soustřeďovali se jen na konkrétní události či osoby, že byla tato díla z hlediska metodologického přístupu svým způsobem zastaralá. Přesto jim současní autoři v žádném případě neupírají jejich

¹⁰² DOMINGUEZ ORTIZ, Antonio. *Los judeoconversos...*op.cit., s.242.

¹⁰³ CONTRERAS CONTRERAS, Jaime. „Criptojudaismo en la España Moderna. Clientelismo y linaje“. In: *Areas. Revista de Ciencias Sociales*, 1988, 9, s. 77-100.

přínos v této oblasti. Ale jsou zastaralá i z toho důvodu, že jsou považována za velmi apologetická.

Nový způsob přístupu k dějinám je více metodologický, zaměřený na to, aby byly vzaty v potaz všechny aspekty, sociální, ekonomické, politické a genealogické, aby byl zaměřen na větší záběr, na kolektiv, a nikoliv pouze na jednotlivce.

Další rozdíl mezi dřívějšími autory a těmi současnými je ten, že v prvních publikacích vycházejících v první polovině 20. století jsou španělští konvertité líčeni jako „tajně praktikující“, zatímco dnes je nazýváno na španělské konvertity¹⁰⁴ spíše jako na rychle asimilované do katolického křesťanského prostředí, což bylo způsobeno hlavně pod tlakem brutálního násilí, jež na nich páchala inkvizice. Jak zmiňuje Dominguez Ortiz konvertité byli dvojího druhu „*ti co byli opravdu krypto-židé, kterých bylo stále méně a méně a ti doufali, že budou zmírněna inkviziční opatření, ale ti, kteří se cítili již zcela křesťany, trpěli diskriminací [...]*“.¹⁰⁵

Nakonec bych snad ještě dodala, že většina badatelů zpracovávala jen úzký profil celé této obširné problematiky židovských konvertitů (ať již to bylo konkrétní místo, či rodina, či boj mezi klany, vyhnání, usura, inkvizice apod.), jejich díla se doplňovala, v případě rozdílných názorů byly a jsou stále vedeny debaty a výzkumy revidovány.

¹⁰⁴ Očima současné španělské historiografie.

¹⁰⁵ DOMINGUEZ ORTIZ, Antonio. *Los judeoconversos....*op.cit., s.70.

4. Závěr

Poslední otázka, kterou si položí snad každý, je: „proč se současná historiografie tolik zabývá problematikou židovských konvertitů“? Na tuto otázku jsem se zeptala profesora Amelanga a dostala jsem tuto odpověď: „*Jedná se o velmi komplexní téma, na které neexistuje krátká odpověď. Myslím, že celá tato „converso craze“, která trvá již několik desítek let, má začátek u dvou význačných osobností, América Castra a Marcela Bataillona, obou levicově orientovaných a s přístupy velmi vzdálenými k tradičnímu národnímu nacionalismu. Poté, co Castro pobýval v exilu ve Spojených státech, měl přímo i nepřímo vliv na skupinu historiků a především filologů (mnohé z nich židovského původu a/nebo levicově orientovaných), kteří svým způsobem vytvořili alternativní protiváhu k prázdné a zasmrádlé ultrakatolické rétorice Frankovy doby. Ale myslím, že tento trend již v posledních letech ztratil na síle*“¹⁰⁶.

Velmi stručně vývoj historiografie židovských konvertitů zrekapituluji, abych tím jeho odpověď lépe osvětlila: zásadní obrat v nazírání na problematiku vznikl v roce 1948, kdy byla vydána kniha América Castra, která otřásla základy historiografie. Jeho kniha *España en su historia* tvrdila, že „lo hispano“ (překlad tzn. „to hispánské“) vzniklo z křesťanské, židovské a muslimské symbiózy. Castro tuto knihu o pár let později přepracoval a vydal v roce 1954, pod názvem *La realidad histórica de España*. Prakticky simultánně se této tematice začal věnovat i Dominguez Ortiz. Byl to tedy počátek doby, v níž se o konvertitech začalo psát, kdy se vlastně připustilo, že i oni hráli v dějinách Španělska významnou roli. Do té doby existovala pouze rovnice „to hispánské“ tj. „to křesťanské.“¹⁰⁷ V tomto historiografickém vakuu bylo Španělsko představováno jako národ nábožensky homogenní (na rozdíl od zbytku Evropy), a historiografická tradice zavírala oči nad tím, že v jeho středověké minulosti byly i jisté zvláštnosti. Dominguez publikoval v Boletinu granadské univerzity článek „Noví křesťané“¹⁰⁸ a přestože oba autoři prakticky souběžně vydali knihy na stejné téma,

¹⁰⁶ Na můj dotaz odeslaný mailem dne 15.11.2017 ve 23.26 hod. jsem obdržela odpověď od prof. J. Amelanga rovněž mailem dne 16.11.2017 ve 20.02 hod.

¹⁰⁷ HUERGA CRIADO P. *El problema de la comunicad judeoconversa*. Madrid: Biblioteca de Autores Cristianos: Centro de Estudios Inquisitoriales, 2000. s.445.

¹⁰⁸ DOMINGUEZ ORTIZ, Antonio: „Los cristianos nuevos. Notas para el estudio de una clase social.“ In: *Boletín de la Facultad de Granada*, 1949, 87.

cháпали tuto problematiku každý po svém. Zároveň se přidal A. A. Sicroff a vypracoval svoji doktorskou práci na téma *čistoty krve*. Když Marcel Bataillon v roce 1937¹⁰⁹ vyzdvihl v díle *Erasmus y España* důležitost nových křesťanů pro historii Španělska a uvedl, že všichni *alumbrados*¹¹⁰, které znal, byli původem *noví křesťané*, a společně s Castrem vydávali jejich jmenné seznamy. Nechyběl ani Albornož, který s Castrem souhlasil, že „*lo hispano*“ je třeba přesně definovat, ale sám se domníval, že hispánské je to, co bylo před islámem i to, co nemá s židovstvím nic společného. V 50. a 60. dostala španělská historiografie jiný základ: připustilo se, že židovští konvertité hráli významnou roli v dějinách Španělska, a na toto téma již psala celá řada autorů, každý z nich však šel svojí vlastní cestou. Ale cíl měli společný: „definovat židovské konvertity“. Je třeba zopakovat, že ještě před Américo Castrem byl prvním průkopníkem v oboru již výše uvedený Cecil Roth. Tento britský profesor se židovskými kořeny, působící na Oxfordské univerzitě, vydal své známé dílo nazvané „*A history of the Marrano*“, (poslední třetí edice vyšla v r. 1979). Po něm následovali další židovští historici, jak již bylo zmíněno výše, např. Jitzhak Baer, který publikoval v roce 1945 své dílo v hebrejštině v Izraeli, nejobsáhlejší sbírku dokumentů, která velmi obohatila výzkum, ale do r. 1981 nebyla přeložena do španělštiny. Jak jsem již uvedla výše, tito židovští autoři přistupovali k tématu s jistým sentimentálním impulzem, na rozdíl např. od Caro Baroja, který byl kritizován pro svůj profesionální odstup. Ale vydání jeho díla v roce 1961 potvrdilo, že španělská historiografie se postavila k dějinám Španělska zodpovědně. Baroja ve svém díle *Los judíos en la España Moderna y Contemporánea* šel po jistou dobu stejným směrem jako Domínguez, otevřen všem možným přístupům bádání a jeho přínos je velmi ceněn. Přinášel nové perspektivy pro studie vnitřních struktur nových křesťanů a v obsáhlé dokumentaci nabídl pohled na fungující mechanismus rodinné solidarity. Zastával názor, že tato problematika je velmi různorodá. Nicméně pod vlivem kritiky ze strany Beinarta a Lacaveho (kvůli jeho postoji k judaismu) se stáhl a opustil toto zkoumání. Po více než třiceti letech na jeho práci navázal Jaime Contreras Contreras. Ocenil jeho

¹⁰⁹ BATAILLON Marcel. *Erasmus y España*. México: Fondo de la Cultura Económica, 1956. Ve španělském překladu se však jeho dílo rozšířilo až po roce 1950.

¹¹⁰ Alumbrados –náboženská sekta ve Španělsku v 16.století, která byla mysticky zaměřená a byla považována za heretickou.

metodologii a souhlasil s ním, že je nutné jít cestou systematického výzkumu inkvizičního materiálu a zároveň ho brát jako pomocnou metodu k dalším disciplínám. V jeho díle jsou popsány jednotlivci i rodinné klany, které vytvořily své systémy fungování nutné k tomu, aby se chránily a udržovaly identitu skupiny. O vlivu názorů B. Netanjahu, které vyvolaly nové polemiky a rozškátovaly historiky do dalších skupin, již bylo pojednáno výše, nicméně spory s ním vedly k nutnosti revidovat hermeneutiku přístupu k inkvizičním materiálům. Posledním historikem, s jehož článkem „Mass conversion and genealogical mentalities: Jews and Christians in Fifteenth –Century Spain“ jsem se seznámila, je profesor David Nirenberg, který patří k současné generaci historiků, která posunula hranice soudobého vnímání této problematiky. Podobné pohledy na soudobý trend vnáší již výše citovaný článek španělské historičky Mercedes Garcia-Arenal, která v něm popisuje jak obsesivní hledání *čistoty krve* proniklo do všech společenských vrstev Iberského poloostrova, ale i do Ameriky, zabývá se otázkou do jaké míry byla otázkou moci a do jaké míry v ní hrála roli rasa či náboženství, o projevech mysticismu jako formy odporu, a v knize historika Ángela Alcalá¹¹¹ *Los judeoconversos en la cultura y sociedad españolas* (2011) zkoumá a rozebírá dialektiku mezi myšlením v minulosti a dnes. Vyjadřuje se k otázce a pojmu „*identita židovského konvertity*“ a zastává myšlenku, že není možné sledovat koncept identity a kulturního nacionalismu (známé od 50.let 19.st.) bez souvislostí a izolovaně a zdůrazňuje, to samé jako Contreras, že židovští konvertité v 15. století nejsou totožní s židovskými konvertity ze 17. století.

Snad ještě na závěr pár slov k mé práci: zpracovala jsem téma, které se týkalo španělských konvertitů a materiál jsem načítala hlavně ze španělských zdrojů (s výjimkou židovských autorů Baera, Netanjahua a Beinarta, jejichž díla jsem měla k dispozici pouze v angličtině). Je dost možné, že jsem byla částečně ovlivněna prostředím španělské univerzity a jejím současným španělským trendem nahlížení na tuto problematiku, ale také výběrem autorů (těch současných). Historiky jsem rozdělila do skupin podle toho, z jakého prostředí pocházeli (anglosaské, španělské, hebraisté) a přestože se tyto skupiny v nahlížení na tuto problematiku od sebe v některých

¹¹¹ Ángel Alcalá (narozen 1929) španělský profesor, žijící v USA ve svém *Los judeoconversos en la cultura y sociedad españolas* (2011) věnoval celou jednu kapitolu dílu B. Netanjahua „Nuevas perspectivas sobre el real motivo de la Inquisición: la obra de B.Netanyahu“ pojednávající o vlivu židovských konvertitů na sociální rozvoj a kulturu na Iberském poloostrově.

aspektech liší, otázky, nad kterými debatují jsou stejné. Každý badatel má svůj vlastní pohled na tento fenomén, který je podnětem k argumentacím. Kolektivní analýza fenoménu *judeoconverso* (židovský konvertita) je dnes v moderní španělské historiografii nazývána „converso crazy“ a je přirovnána k „obsesi“¹¹², což samo o sobě vypovídá o jisté nutkavosti každého historika zaujmout k ní vlastní postoj.

¹¹² CAÑAS PELAYO, Marcos Rafael. “Los judeoconversos portugueses en la Edad Moderna en la historiografía española: Un estado de la cuestión,” In: *Revista de Historiografía*, 2015, 23, s. 217-243.

5. Použitá literatura

A) Literatura

AMELANG, James. *Historias paralela: Judeoconversos y moriscos en la España Moderna*. 2. vyd. Madrid: Akal, 2011. ISBN 978-84-460-3229-8.

AMIEL, Charles. Les centvoix de Quintanar: „Le modèle castillan du marranism“. *Revue del'histoire des religions*, 2001.

ARAVA NOVOTNÁ, Lena. „From Specific Manifestations of Christian Anti-Judaism to the Present-Day (Difficult) Overcoming of the Past: The Case of Spain.“, In: Z. Tarant a kol. *Faces of Hatred*, Plzeň: ZČU, 2012. s. 82-112. ISBN 978-80-261-0190-1.

CARO BAROJA, Julio. *Los judíos en la España Moderna y Contemporánea I*. 4.vyd. Madrid: ISTMO, 2000. ISBN 84-7090-090-0.

CARO BAROJA, Julio. *Los judíos en la España Moderna y Contemporánea III*. 3.vyd. Madrid: ISTMO, 1986. ISBN 84-7090-092-7.

BAER, Yitzhak. *A History of the Jews in Christian Spain*. 1.vyd.USA: The Jewish Publication Society,1992. ISBN 0-8276-8115-8. (II.díl) ISBN 0-8276-0338-X.

BATAILLON Marcel. *Erasmo y España*. 2. vyd . México: FONDO DE CULTURA ECONÓMICA, 1956. ISBN 9789681610692.

BEINART, Haim. *The expulsion of the Jews from Spain*, USA,Canada: The Littman Library of Jewish Civilization, 2002. ISBN 1-874774-41-2.

BELMONTE DÍAZ, José a LESEDUARTE GIL, Pilar. *La Expulsión de los Judíos: Auge y Ocaso del Judaismo en Sefarad*. Bilbao: Beta III, 2007. ISBN 978-84-89212-50-3.

Dostupné z: <http://www.scribd.com/document/145103471/LaExpulsion-de-los-Judfos-Diaz-y-Gil>.

CAÑAS PELAYO, Marcos Rafael. Los judeoconversos portugueses en la Edad Moderna en la historiografía española: un estado de la cuestión. In: *Revista de Historiografía*. 2015,23, s. 217-243.

CASTRO, Américo. *La realidad histórica de España*. México D.F: Porrúa,1996.ISBN 9789684327634.

CONTRERAS CONTRERAS, Jaime. „Historiografía anglosajona e historia de España: percepción de judíos y conversos.“ In: De Gruyter , Walter. Berlin: Ed. by Joan i Tous, Pere / Nottebaum, Heike. *El olivo y la espada: Estudios sobre el antisemitismo en España (siglosXVI-XX)*, 2003. ISBN 9783110922158.

CONTRERAS CONTRERAS, Jaime. „Conversos y judaizantes después de 1492: Una relación desigual In: (*Historia de una diáspora (1492-1992)*): MÉCHOULAN, Henry.Valladolid: Trotta: Quinto centenario, Fundación Amigos Sefarad, 1993, ISBN 84-87699-61-8.

CONTRERAS CONTRERAS, Jaime. "Criptojudaismo en la España Moderna. Clientelismo y linaje", *Areas, Revista de Ciencias Sociales*, 1988, 9, s. 77-100.

CONTRERAS CONTRERAS, Jaime. *Sotos contra Riquelmes: Regidores, inquisidores y criptojudíos*. Madrid: Villa Gráfica, 1991. IBSN 84-7979-042-3.

DOMINGUEZ ORTIZ, Antonio. *Los Judeoconversos en la España Moderna*. Madrid: MAPFRE,1992. ISBN 84-7100-353-8.

DOMÍNGUEZ ORTIZ Antonio. *España tres milenios de historia*. 2.vyd. Madrid: Marcial Pons. Ed. Historia, 2007. ISBN 9788496467514.

GARCIA-ARENAL, Mercedes. "Creating Conversos: Genealogy and Identity as Historiographical Problems (after a recent book by Ángel Alcalá)," *Bulletin for Spanish and Portuguese Historical Studies*: 2013. 38.1. Dostupný na: <http://digitalcommons.asphs.net/bsphs/vol38/iss1/1> [14.12.2017].

HUERGA CRIADO, Pilar. *El problema de la comunicad judeoconversa*. Madrid: Biblioteca de Autores Cristianos: Centro de Estudios Inquisitoriales, 2000. ISBN: 84-7914-496-3.

HUERGA CRIADO, Pilar. *En la raya de Portugal: Solidaridad y tensiones en la comunidad judeoconversa*. Salamanca: Ediciones Universitarias de Salamanca, 1.vyd. 1994. ISBN 84-7481-761-7.

FERNANDEZ SUAREZ, Luis. La población judía en vísperas de 1492. In: MÉCHOULAN, Henry. *Los judíos en España: Historia de una diáspora (1492-1992)*. Valladolid: Trotta: Quinto centenario, Fundación Amigos Sefarad, 1993. ISBN 84-87699-61-8.

QUEVEDO ESCOBAR, Ricardo. *Inquisición y judaizantes en América Española (Siglos XVI-XVII)*, 1.vyd. Bogotá: Universidad del Rosario, 2008. ISBN 9789588378565.

KAMEN, Henry. *La Inquisición Española*. Barcelona: Crítica, 1999. ISBN 84-7423-953-2.

KAMEN, Henry. „Una crisis de conciencia en la Edad de Oro en España: Inquisición contra la Limpieza de sangre“. In: *Bulletin hispanique*, 1986, 88-3-4.s. 321-356.

KEDAR, Benjamin. „Memoirs of Fellows and Corresponding Fellows at the Medieval Academy of America. Haim Beinart“. In: The University of Chicago press journal. *Speculum*. 2011.86.3.

MÉCHOULAN Henry. *Los judíos de España: Historia de una diáspora, 1492-1992*, Madrid: Trotta S.A.1993, ISBN: 84-87699-61-8.

NIRENBERG, David. "Mass Conversion and Genealogical Mentalities" In: Oxford University Press on behalf of The Past and Present Society Source: Past & Present, Feb., 2002, No. 174, s. 3-41.

NETANYAHU, Benzion. *The Marranos of Spain: From the Late 14th to the Early 16th Century*. 3.vyd. USA: Cornell University Press, 1999. ISBN 0-8014-3586-1.

SÁNCHEZ ALBORNOZ, Claudio. *España un enigma histórico*, Barcelona: Edhasa. 1983. ISBN 978 8435017015.

SÁNCHEZ ALBORNOZ, Claudio. *España un enigma histórico*, Barcelona: Edhasa, 2000. ISBN 84-350-2607-8.

SICROFF, A. Albert. *Los estatutos de limpieza de sangre: Controversias entre los siglos XV y XVII*. Madrid: Taurus,1985. ISBN 843063505X 9788430635054.

ŠÍMOVÁ, Tereza. Diplomová práce „Španělská“ HTF, rok obhajoby 2015.

ROTH, Cecil. *Los judíos secretos: Historia de los Marranos*. 1.vyd. Madrid: Altalena S.A., 1979. ISBN 84-7475-017-2.

VARGAS FERNANDEZ, Valentina. *Dos noticias sobre la inquisición española, una primera aproximación sobre ciertos aspectos cotidiana en España del siglo XVII*. Madrid: Nueva visión, nuevos horizontes, 1980.

B) slovníky

SIVAN Gavri'el a NEWMAN Ja`akov. *Judaismus od A do Z*. Praha: Sefer Praha, 2009. ISBN 80-900895-3-4.

DUBSKÝ, Josef a kolektiv. *Velký španělsko-český slovník I. a II.* Praha: Akademia, nakladatelství AV ČR, 1999. ISBN 9788496467514.

C) Internetové zdroje

<http://sefarad.revistas.csic.es> [20.11.2017].

<http://digitalcommons.asphs.net/bsphs/vol38/iss1/1> [cit.14.12.2017].

<http://www.cervantesvirtual.com/obra-visor/el-pensamiento-de-americo-castro-la-tradición-corregida-por-la-razón> [cit. 20.11.2017].

<http://www.alertadigital.com/2005/07/26/ladiasora-de-los-judios-espanoles> [cit. 22.11.2017].

<http://digitalcommons.asphs.net/bsphs> [cit.12.12.2017].

<http://www.scribd.com/document/145103471/LaExpulsion-de-los-Judíos-Diaz-y-Gil> [cit. 04.01.2018].

<https://dialnet.unirioja.es/servlet/autor?codigo=62261> [cit. 02.02.2018].

http://www.cadenaser.com/programa/f/ser_historia [cit. 12.01.2018].

http://www.fe-biblica.com/FB/novedades/Historia_de_los_judios_en-espania.pdf [cit. 12.01.2018].

<http://www.lacrisisdelahistoria.com> [cit. 03.01.2018].

<http://www.academia.edu> [21.02.2018].

<http://www.vallenajerilla.com/berceo/florilegio/inquisicion/inquisicion.htm> [21.02.2018].